EUROOPAN
KOMISSIO

Bryssel 24.10.2024
COM(2024) 489 final

KOMISSION KERTOMUS EUROOPAN PARLAMENTILLE JA NEUVOSTOLLE

rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä 11 päivänä toukokuuta 2016 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (EU) 2016/800 täytäntöönpanosta

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO 2
2. YLEINEN ARVIOINTI 3
3. ERITYISET ARVIOINTIKOHTEET 6
   - 3.1. Soveltamisala (2 artikla) ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskevat menettelyt (17 artikla) 6
   - 3.2. Määritelmät (3 artikla) 8
   - 3.3. Tiedonsaantioikeus (4 artikla) 8
   - 3.4. Oikeus vanhempainvastuunkantajan tiedonsaantiin (5 artikla) 9
   - 3.5. Avustajan apu (6 artikla) 9
   - 3.6. Oikeus yksilölliseen arviointiin (7 artikla) 12
   - 3.7. Oikeus lääkärintarkastukseen (8 artikla) 14
   - 3.8. Kuulustelun tallentaminen audiovisuaalisin keinoin (9 artikla) 14
   - 3.9. Vapaudenmenetyksen keston rajoittaminen (10 artikla) 15
   - 3.10. Vaihtoehtoiset toimenpiteet (11 artikla) 15
   - 3.11. Tietynlainen kohtelu vapaudenmenetyksen yhteydessä (12 artikla) 16
   - 3.12. Tapausten nopea ja huolellinen käsittely (13 artikla) 17
   - 3.13. Oikeus yksityisyyden suojaan (14 artikla) 18
   - 3.14. Lapsen oikeus saada vanhempainvastuunkantaja mukaan menettelyihin (15 artikla) 18
   - 3.15. Lapsen oikeus olla henkilökohtaisesti läsnä oikeudenkäynnissä ja osallistua siihen (16 artikla) 19
   - 3.16. Oikeus oikeusapuun (18 artikla) 20
   - 3.17. Oikeussuojakeinot (19 artikla) 21
   - 3.18. Koulutus (20 artikla) 21
   - 3.19. Tiedonkeruu (21 artikla) 23
   - 3.20. Kustannukset (22 artikla) 23
   - 3.21. Saattaminen osaksi kansallista lainsäädäntöä (24 artikla) 23
4. DIREKTIIVIN 6 ARTIKLAN SOVELTAMINEN 24
5. PÄÄTELMÄT 27

1. JOHDANTO

Rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä annetun direktiivin (EU) 2016/800[1], jäljempänä ’direktiivi’, tarkoituksena on luoda menettelytakeet, joilla varmistetaan, että lapset eli alle 18-vuotiaat henkilöt, jotka ovat epäiltyinä tai syytettyinä rikosoikeudellisissa menettelyissä, pystyvät ymmärtämään ja seuraamaan näitä menettelyjä ja käyttämään tehokkaasti oikeuttaan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Sillä pyritään myös ehkäisemään lain kanssa hankauksiin joutuneiden lasten uusintarikollisuutta ja edistämään heidän sopeutumistaan yhteiskuntaan.

Direktiivissä säädetyt takeet perustuvat oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä sekä puolustusta koskeviin oikeuksiin, sellaisina kuin ne on kirjattu Euroopan unionin perusoikeuskirjan[2] 47 ja 48 artiklaan, sekä lapsen oikeuksia koskevaan perusoikeuskirjan 24 artiklaan, jossa vahvistetun periaatteen mukaan lapsen etu on otettava ensisijaisesti huomioon kaikissa lasta koskevissa toimissa.

Direktiivi on viides Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen, jäljempänä ’SEUT-sopimus’, 82 artiklan 2 kohdan b alakohdan nojalla hyväksytty säädös. Kyseinen alakohta muodostaa oikeusperustan sellaisten vähimmäissääntöjen hyväksymiselle, jotka koskevat yksilön oikeuksia rikosasioiden käsittelyssä. Direktiiviä sovelletaan 25 jäsenvaltiossa[3].

EU on hyväksynyt seuraavat viisi muuta direktiiviä, joissa säädetään epäiltyjen ja syytettyjen henkilöiden oikeuksista:

- direktiivi oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin[4]
- direktiivi tiedonsaantioikeudesta[5]
- direktiivi oikeudesta käyttää avustajaa ja pitää vapaudenmenetyksen aikana yhteyttä kolmansiin henkilöihin[6]
- direktiivi eräiden syyttömyysolettamaan liittyvien näkökohtien ja läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevan oikeuden lujittamisesta[7] ja
- direktiivi oikeusavusta[8].

[1] EUVL L 132, 21.5.2016, s. 1–20.
[2] EUVL C 326, 26.10.2012, s. 391–407.
[3] Direktiivi ei sido Irlantia pöytäkirjan N:o 21 eikä Tanskaa pöytäkirjan N:o 22 nojalla. Siksi niitä ei oteta huomioon tässä arvioinnissa.
[4] Direktiivi 2010/64/EU oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä, EUVL L 280, 26.10.2010, s. 1.
[5] Direktiivi 2012/13/EU tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä, EUVL L 142, 1.6.2012, s. 1.
[6] Direktiivi 2013/48/EU oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä sekä oikeudesta saada tieto vapaudenmenetyksestä ilmoitetuksi kolmannelle osapuolelle ja pitää vapaudenmenetyksen aikana yhteyttä kolmansiin henkilöihin ja konsuliviranomaisiin, EUVL L 294, 6.11.2013, s. 1.
[7] Direktiivi (EU) 2016/343 eräiden syyttömyysolettamaan liittyvien näkökohtien ja läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevan oikeuden lujittamisesta rikosoikeudellisissa menettelyissä, EUVL L 65, 11.3.2016, s. 1.
[8] Direktiivi (EU) 2016/1919 oikeusavusta rikosoikeudellisissa menettelyissä epäillyille ja syytetyille henkilöille ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä etsityille henkilöille, EUVL L 297, 4.11.2016, s. 1; oikaisu: EUVL L 91, 5.4.2017, s. 40.

Näiden kuuden prosessuaalisia oikeuksia koskevan direktiivin tarkoituksena on lujittaa jäsenvaltioiden luottamusta toistensa rikosoikeudellisiin järjestelmiin ja siten helpottaa rikosasioissa annettujen päätösten vastavuoroista tunnustamista.

Euroopan komissio on jo julkaissut täytäntöönpanokertomuksia viidestä direktiivistä[9] kyseisten säädösten mukaisia raportointivaatimuksia noudattaen. Myös nyt tarkasteltavan direktiivin 25 artiklassa edellytetään, että komissio toimittaa Euroopan parlamentille ja neuvostolle kertomuksen, jossa arvioidaan, missä määrin jäsenvaltiot ovat toteuttaneet tämän direktiivin noudattamiseksi tarvittavat toimenpiteet, mukaan lukien arvio 6 artiklan soveltamisesta, sekä liittää kertomukseen tarvittaessa säädösehdotuksia.

Jäsenvaltioille lähetettiin kysely 6 artiklan käytännön soveltamista koskevien tietojen kokoamiseksi sekä muun muassa sellaisten direktiivin säännösten täytäntöönpanoa koskevien tietojen keräämiseksi, jotka edellyttävät pikemminkin käytännön täytäntöönpanotoimia kuin lainsäädännön saattamista osaksi kansallista lainsäädäntöä. Yhteensä 25 osallistuvasta jäsenvaltiosta vastauksia saatiin 20:ltä.

Tämä kertomus perustuu näin ollen tietoihin, jotka jäsenvaltiot ovat toimittaneet komissiolle ilmoittaessaan kansallisista toimenpiteistä, jotka koskevat direktiivin saattamista osaksi kansallista lainsäädäntöä, ja vastaaviin selittäviin asiakirjoihin sekä kyselyyn vastaamalla annettuihin lisätietoihin sikäli kuin tällaisia lisätietoja on toimitettu. Tietoja on saatu myös Euroopan unionin perusoikeusviraston suorittamasta tutkimuksesta[10] ja komission rahoittamista ulkopuolisten sidosryhmien suorittamista tutkimuksista[11].

Kertomuksessa myös tuodaan esiin direktiivin säännöksiä, joissa vaaditaan hyväksymään käytännön täytäntöönpanotoimenpiteitä, ja esitetään yleiskatsaus tietoihin, joita jäsenvaltiot ovat toimittaneet tällaisten toimenpiteiden hyväksymisestä.

2. YLEINEN ARVIOINTI

Direktiivin 24 artiklan mukaan jäsenvaltioiden oli saatettava direktiivin noudattamisen edellyttämät lait, asetukset ja hallinnolliset määräykset voimaan viimeistään 11. kesäkuuta 2019 ja ilmoitettava tästä välittömästi komissiolle.

Direktiivin saattamisessa osaksi kansallista lainsäädäntöä käytetty lähestymistapa vaihteli jäsenvaltioiden välillä niiden oikeusjärjestelmien välisten rakenteellisten erojen vuoksi. Lähestymistapoja voidaan erottaa kolme yleistä tyyppiä. **Ensimmäisen ryhmän jäsenvaltioissa** on hyväksytty lapsia koskeviin menettelytakeisiin liittyviä erityisiä

[9] COM(2018) 857 final, COM(2018) 858 final, COM(2019) 560 final, COM(2021) 144 final ja COM(2023) 44 final.

[10] Euroopan unionin perusoikeusviraston tutkimus (2022), *Children as suspects or accused persons in criminal proceedings — procedural safeguards*, saatavilla osoitteessa Children as suspects or accused persons in criminal proceedings – procedural safeguards Euroopan unionin perusoikeusvirasto (europa.eu)

[11] Ks. esimerkiksi: LA Child -hankkeen asiakirja *Legal aid for children in criminal proceedings: Report on current European national frameworks*, saatavilla osoitteessa https://lachild.eu/wp-content/uploads/2021/06/FINAL-LA-Child-European-report-EN.pdf ja CLEAR-Rights-hankkeen asiakirja *Practices and gaps in legal aid systems for children in Belgium, France, Hungary, Romania and The Netherlands*, saatavilla osoitteessa https://www.defenceforchildren.nl/media/6430/clear-rights_eu-review_en_fv.pdf

oikeudellisia välineitä, esimerkiksi nuoriso-oikeuslaki, joka on kaikkiin epäiltyihin ja syytettyihin henkilöihin sovellettavia yleisiä rikosprosessilakeja täydentävä erityissäädös. **Toisen ryhmän jäsenvaltioissa** on päätetty tehdä erityisesti lapsia koskevia muutoksia yleisiin menettelysääntöihin eli yleisiin rikosprosessilakeihin. **Kolmannen ryhmän jäsenvaltioissa** on otettu käyttöön lapsiin liittyviä rikosoikeudellisia menettelyjä koskevia sääntöjä sekä yleisissä rikosprosessilaeissa että muissa oikeudellisissa välineissä, jotka koskevat rikokseksi katsottavan teon tehneitä lapsia vastaan käytäviä menettelyjä, ilman että tällainen menettely itsessään katsotaan rikosoikeudelliseksi menettelyksi kansallisessa lainsäädännössä. Näissä jäsenvaltioissa lapsiin sovelletaan yleisiä rikosprosessilakeja vain poikkeuksellisesti erityisen vakavissa tapauksissa tai jo 17 vuoden iästä alkaen pikemminkin kuin 18 vuoden iästä alkaen. Kaikissa muissa tapauksissa lapsiin, jotka ovat syyllistyneet rikokseksi katsottavaan tekoon, sovelletaan menettelyä, jota ei asianomaisessa jäsenvaltiossa tunnusteta rikosoikeudelliseksi menettelyksi. Nämä jäsenvaltiot eivät näin ollen tunnusta, että direktiiviä voidaan soveltaa tällaisiin menettelyihin. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen laatimien, unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä sovellettavien Engel-kriteerien[12] perusteella voidaan kuitenkin katsoa, että näitä menettelyjä voidaan pitää direktiivin soveltamisalaan kuuluvina rikosoikeudellisina menettelyinä. Joissakin näistä jäsenvaltioista tämä on aiheuttanut huomattavia ongelmia, jotka liittyvät tällaisissa menettelyissä lapsiin sovellettavien menettelysääntöjen direktiivin vaatimusten mukaisuuteen.

Bulgaria, Kypros, Tšekki, Saksa, Kreikka, Kroatia ja Malta[13] eivät ilmoittaneet vaadittuun määräaikaan mennessä toimenpiteistä, jotka koskevat direktiivin saattamista osaksi kansallista lainsäädäntöä. Komissio käynnisti tästä syystä kesäkuussa 2019 rikkomusmenettelyn näitä seitsemää jäsenvaltiota vastaan SEUT-sopimuksen 258 artiklan mukaisesti. Kypros sai lisäksi toukokuussa 2020 perustellun lausunnon, koska se ei ollut edelleenkään ilmoittanut toimenpiteistä, jotka koskevat direktiivin saattamista osaksi kansallista lainsäädäntöä. Kaikki seitsemän jäsenvaltiota ilmoittivat myöhemmin tällaisista toimenpiteistä.

Kaikissa jäsenvaltioissa havaittiin ongelmia direktiivin säännösten saattamisessa kokonaisuudessaan ja/tai asianmukaisesti osaksi kansallista lainsäädäntöä. Jäsenvaltioita vastaan käynnistettiin kesäkuussa 2019 seitsemän menettelyä, jotka koskivat sitä, että toimenpiteistä direktiivin saattamiseksi osaksi kansallista lainsäädäntöä oli jätetty kokonaan ilmoittamatta. Niistä on tähän mennessä saatu päätökseen Maltaa, Kyprosta, Kroatiaa ja Tšekkiä[14] koskeneet neljä menettelyä. Muut kolme jäsenvaltiota[15] ovat saaneet täydentävän virallisen ilmoituksen, koska ne ovat ilmoittaneet vain osittain toimenpiteistä, joilla direktiivi saatetaan osaksi kansallista lainsäädäntöä. Ilmoituksessa tuodaan esiin direktiivin saattamisessa osaksi kansallista lainsäädäntöä vielä vallitsevia puutteita. Lisäksi komissio on heinäkuusta 2023 alkaen käynnistänyt kaikkia jäljellä olevia 18:aa jäsenvaltiota vastaan

[12] Ks. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen osalta asia Engel ym. v. Alankomaat, 8.6.1976, 80–82 kohta ja myöhempi oikeuskäytäntö ja unionin tuomioistuimen osalta esimerkiksi tuomioistuimen tuomio (suuri jaosto) 5.6.2012, Bonda, asia C-489/10, EU:C:2012:319, 37ff kohta ja myöhempi oikeuskäytäntö.

[13] Kypros (viitenro INFR(2019)0175), Saksa (viitenro INFR(2019)0183), Tšekki (viitenro INFR(2019)0180), Kreikka (viitenro INFR(2019)0191), Kroatia (viitenro INFR(2019)0203) ja Malta (viitenro INFR(2019)0227).

[14] Myös Kypros sai toisen perustellun lausunnon ennen asian käsittelyn päättymistä.

[15] Saksa, Bulgaria, Kreikka.

rikkomusmenettelyjä, koska ne ovat jättäneet kokonaan[16] tai osittain[17] ilmoittamatta toimenpiteistä, jotka koskevat direktiivin saattamista osaksi kansallista lainsäädäntöä. Näistä rikkomusmenettelyistä kolme on jo saatu päätökseen[18]. Näin ollen 18:a jäsenvaltiota vastaan on tällä hetkellä käynnissä SEUT-sopimuksen 260 artiklan 3 kohdan mukainen rikkomusmenettely, joka koskee direktiivin kansallisen lainsäädännön osaksi saattamiseen tarkoitettujen toimenpiteiden osittaista ilmoittamatta jättämistä. Lisäksi on tehty tutkimus ja alustava arviointi siitä, ovatko ilmoitetut toimenpiteet direktiivin mukaisia. Komissio ryhtyy hyvissä ajoin myös tarvittaviin toimiin tässä yhteydessä havaittujen puutteiden korjaamiseksi ja käynnistää rikkomusmenettelyn SEUT-sopimuksen 258 artiklan mukaisesti.

Havaittujen puutteiden laajuus ja luonne vaihtelevat. Erityisesti on korostettava kolmentyyppisiä vaatimusten noudattamiseen liittyviä ongelmia. Ensimmäiseen tyyppiin kuuluvat direktiivin tiettyjen säännösten noudattamiseen liittyvät ongelmat, ja niitä voidaan pitää merkittävinä, kun otetaan huomioon niiden jäsenvaltioiden lukumäärä, joissa tämä ongelma on havaittavissa direktiivin saattamisessa osaksi kansallista lainsäädäntöä.

Toista huomattavaa vaatimusten noudattamiseen liittyvää ongelmatyyppiä voidaan pitää erityisen vaikeana näiden ongelmien vaikutusten laajuuden vuoksi, koska lapsilla, joihin vaikutukset kohdistuvat, ei tosiasiassa ole mahdollisuutta käyttää suurinta osaa tai mitään niistä oikeuksista tai takeista, jotka direktiivin nojalla kuuluvat heille. Tämäntyyppisiä ongelmia esiintyy erityisesti silloin, kun direktiivin 2 artikla, joka koskee direktiivin soveltamisalaa, tai direktiivin 17 artikla, jolla pyritään varmistamaan, että direktiivin 4, 5, 6 ja 8 artiklassa, 10–15 artiklassa ja 18 artiklassa tarkoitettuja oikeuksia sovelletaan soveltuvin osin etsittyihin lapsiin, on saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä virheellisesti.

Kolmas vaatimusten noudattamiseen liittyvä ongelmatyyppi johtuu siitä, ettei kiinnitetä huomiota eroon epäiltyinä ja syytettyinä olevien aikuisten prosessuaalisia oikeuksia koskevien tiettyjen keskeisten normien soveltamisalan ja luonteen sekä lapsia koskevan direktiivin mukaisten normien soveltamisalan ja luonteen välillä. Erityisen monissa jäsenvaltioissa ei ole tunnustettu (eikä näin ollen myöskään saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä) oikeudellisia vaatimuksia, joita lapsiin sovelletaan aikuisiin sovellettavien vaatimusten lisäksi. Tämä koskee erityisesti direktiivin 6 artiklaa, jossa säädetään avustajan avusta, sekä 4 ja 5 artiklaa, joissa säädetään tiedonsaantioikeuksista.

Tällainen direktiivin säännösten noudattamatta jättäminen haittaa direktiivissä vahvistettujen oikeuksien tehokasta toteutumista. Komissio toteuttaa edelleen kaikki tarvittavat toimenpiteet tilanteen korjaamiseksi, mukaan lukien SEUT-sopimuksen 258 artiklan ja 260 artiklan 3 kohdan mukaiset rikkomusmenettelyt.

[16] Luxemburg (viitenro INFR(2024)2002), Espanja (viitenro INFR(2023)2176) ja Italia (viitenro INFR(2023)2090).

[17] Puola (viitenro INFR(2023)2127), Ruotsi (viitenro 2023/2110), Unkari (viitenro 2023/2109), Slovakia (viitenro 2023/2108), Romania (viitenro INFR(2023)2107), Itävalta (viitenro INFR(2023)2106), Alankomaat (viitenro INFR(2023)2089), Liettua (viitenro 2023/2074), Slovenia (viitenro 2021/2075), Viro (viitenro 2021/2076), Latvia (viitenro INFR(2023)2124), Ranska (viitenro INFR(2023)2125), Suomi (viitenro INFR(2023)2126), Belgia (viitenro INFR(2023)2136) ja Portugali (viitenro INFR(2023)2091).

[18] Romania, Slovenia, Liettua.

Tässä yhteydessä on myös huomattava, että Euroopan unionin tuomioistuin, jäljempänä ’unionin tuomioistuin’, antoi hiljattain direktiivin tulkintaa koskevan ensimmäisen tuomionsa asiassa C-603/22[19]. Asia koski direktiivin soveltamista Puolassa kolmea (17-vuotiasta) lasta vastaan vireille saatettuihin rikosoikeudellisiin menettelyihin.

3. ERITYISET ARVIOINTIKOHTEET

3.1. Soveltamisala (2 artikla) ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskevat menettelyt (17 artikla)

Direktiivin **2 artiklan 1 kohdassa** määritellään direktiivin soveltamisala ja todetaan, että direktiiviä sovelletaan rikosoikeudellisissa menettelyissä epäiltynä tai syytettynä oleviin lapsiin, kunnes kyseiset menettelyt on saatettu lopullisesti päätökseen. Tämä tarkoittaa, että direktiiviä sovelletaan periaatteessa välittömästi, kun lapsesta tulee tosiasiallisesti epäilty, mikä voi tapahtua esimerkiksi silloin, kun todistaja tai uhri on ilmoittanut hänet väitetyksi rikoksentekijäksi, riippumatta siitä, onko hänet jo tunnustettu epäillyksi tai syytetyksi viranomaisten virallisella toimenpiteellä tai onko hänelle annettu tieto siitä, että häntä epäillään tai syytetään rikoksesta. Tämä direktiivin erityisen laaja soveltamisala on tärkeä, kun otetaan huomioon tietyt takeet, kuten oikeus yksityisyyteen, joiden on tarkoitus tulla voimaan jo ennen kuin lapsi on suoraan yhteydessä tutkintaviranomaisiin ja ennen kuin hän saa tiedon häntä koskevista epäilyistä. On myös huomattava, että jos toimivaltaiset viranomaiset, jotka jo tosiasiassa epäilevät lasta, eivät ilmoita tälle asiasta, tämä ei mitätöi lapsen oikeutta käyttää direktiivin mukaisia oikeuksiaan siitä lähtien, kun häntä tosiasiallisesti pidetään epäiltynä, vaikka joitakin direktiivin säännöksiä, kuten avustajan apua koskevia säännöksiä, on tarkoitus soveltaa vasta sitten, kun lapselle on annettu tieto siitä, että hän on epäilty tai syytetty. Unionin tuomioistuin on vahvistanut tämän perustelun direktiivin 2012/13/EU soveltamisen yhteydessä, ja sillä varmistetaan, ettei epäilty menetä oikeuksiaan, vaikka toimivaltaiset viranomaiset eivät olisi antaneet hänelle tietoa hänen asemastaan oikeudellisessa menettelyssä.

Yli kolmannes jäsenvaltioista ei kuitenkaan ole antanut kansallisella tasolla vastaavaa suojaa. Joissakin jäsenvaltioissa direktiiviä tai ainakin tiettyjä sen säännöksiä sovelletaan lapsiin vasta sen jälkeen, kun heidät on virallisesti todettu epäillyiksi tai syytetyiksi (joissakin jäsenvaltioissa ”vastaajan” käsitteen mukaisesti) virallisen toimenpiteen myötä tai kun he ovat suoraan yhteydessä tutkintaviranomaisiin esimerkiksi poliisikuulustelujen aikana. Toisissa jäsenvaltioissa sovelletaan tavanomaisia rikosprosessilakeja, jotka eivät erityisesti suojele lapsia tapauksissa, joissa lapset ovat syyllistyneet erityisen vakavaan rikokseen, tai yleisesti siitä lähtien, kun he ovat 17-vuotiaita. Periaatteessa näissä jäsenvaltioissa kaikki lapset eivät näin ollen hyödy direktiivissä säädetyistä oikeuksista ja takeista. Direktiiviä noudatetaan näissä tapauksissa vain satunnaisesti, kun tietyt aikuisia koskevat takeet ja direktiivissä säädetyt lapsia koskevat takeet ovat samankaltaisia. Kaiken kaikkiaan ongelmat, jotka liittyvät direktiivin soveltamisalaa koskevien säännösten saattamiseen osaksi kansallista

[19] Tuomio 5.9.2024, asia C-603/22, M.S. ja muut, ECLI:EU:C:2024:685.

lainsäädäntöä, ovat erityisen vaikeita, koska käytännössä ne voivat viedä kerralla suurelta määrältä lapsia kaikki direktiivissä säädetyt suojakeinot. On huomattava, että monissa ongelmissa, jotka koskevat direktiivin tiettyjen aineellisten säännösten saattamista osaksi kansallista lainsäädäntöä, on kyse siitä, että direktiivin soveltamisala on saatettu virheellisesti osaksi kansallista lainsäädäntöä.

Niissä jäsenvaltioissa, joissa lapsiin ei sovelleta kansallisia takeita ennen kuin heidät on virallisesti todettu epäillyiksi tai syytetyiksi, esiintyy ongelmia myös **2 artiklan 4 kohdan** saattamisessa osaksi kansallista lainsäädäntöä. Direktiivin 2 artiklan 4 kohdassa säädetään, että direktiiviä sovelletaan lapsiin, joita voidaan esimerkiksi alun perin pitää todistajina mutta jotka kuulustelujen aikana antavat itsensä kannalta raskauttavia lausuntoja ja joutuvat siten epäillyiksi. Kuten johdanto-osan 29 kappaleessa tarkennetaan, tällaisissa tapauksissa kuulustelu on keskeytettävä, kunnes lapselle on annettu tieto siitä, että hän on epäilty tai syytetty, ja hän on saanut avustajan. Nämä toimenpiteet ovat tarpeen esimerkiksi sen varmistamiseksi, että lapset ovat tietoisia oikeudestaan olla todistamatta itseään vastaan ja oikeudestaan vaieta ja että he voivat tehokkaasti käyttää näitä oikeuksia.

Direktiiviä sovelletaan **2 artiklan 2 kohdan** mukaisesti myös lapsiin, jotka on pidätetty toisen jäsenvaltion tekemän luovutuspyynnön, kuten eurooppalaisen pidätysmääräyksen, perusteella, siitä lähtien, kun heidät pidätetään täytäntöönpanojäsenvaltiossa. Direktiivin soveltamisalan laajentamista selitetään tarkemmin direktiivin **17 artiklassa**, jossa määritellään oikeudet ja takeet, joita olisi sovellettava yhtäläisesti kaikkiin epäiltyihin tai syytettyihin lapsiin riippumatta siitä, odottavatko he luovuttamista.

Yli kolmannes kaikista jäsenvaltioista ei ole nimenomaisesti saattanut 2 artiklan 2 kohtaa osaksi kansallista lainsäädäntöään eikä näin ollen ole laajentanut tiettyjä tarpeellisia 17 artiklassa säädettyjä oikeuksia, kuten oikeutta saada vanhempainvastuunkantaja mukaan, koskemaan lapsia, jotka odottavat luovuttamista.

Useimpia direktiivissä säädettyjä oikeuksia sovelletaan direktiivin **2 artiklan 3 kohdan** perusteella edelleen myös lapsiin, jotka tulevat täysi-ikäisiksi heitä vastaan käytävän rikosoikeudellisen menettelyn aikana, jos toimivaltaiset viranomaiset pitävät sitä asianmukaisena ottaen huomioon tapauksen kaikki olosuhteet, myös asianomaisen henkilön kehitystaso ja haavoittuvuus. Kun nuori täyttää 21 vuotta, jäsenvaltiot voivat päättää olla soveltamatta direktiiviä, vaikka menettely olisi vielä kesken. Merkittävässä osassa jäsenvaltioita on havaittu tämän säännöksen noudattamiseen liittyviä ongelmia.

Joissakin jäsenvaltioissa jokin muu viranomainen kuin tuomioistuin, jolla on toimivalta rikosasioissa, määrää rangaistuksen rikkomuksista, jotka ovat suhteellisen vähäisiä. Niissä vapaudenmenetystä ei voida määrätä seuraamuksena suhteellisen vähäisistä rikkomuksista, kuten tieliikennerikkomuksista, jotka saatetaan havaita liikenteenvalvonnassa. Direktiivin **2 artiklan 6 kohdassa** säädetään, että tällaisissa tapauksissa, kun on kyse vähäisistä rikkomuksista tai rikkomuksista, joista ei voida määrätä rangaistukseksi vapaudenmenetystä, direktiiviä sovelletaan ainoastaan, jos menettely käydään tuomioistuimessa, jolla on toimivalta rikosasioissa, ja jos lapsi menettää vapautensa.

Merkittävässä osassa jäsenvaltioita ei kuitenkaan ole erotettu toisistaan vähäisiä rikkomuksia koskevia menettelyjä tuomioistuimissa, joilla on toimivalta rikosasioissa, ja muiden viranomaisten menettelyjä, tai niissä ei taata direktiivissä säädettyjä oikeuksia silloin, kun seuraamukseksi voidaan määrätä vapaudenmenetys tietyistä vähäisistä rikkomuksista. Nämä

jäsenvaltiot eivät ulota kansallisia takeita lainkaan lapsiin, joita epäillään tai syytetään vähäisistä rikkomuksista.

3.2. Määritelmät (3 artikla)

Direktiivin **3 artiklassa** määritellään keskeiset käsitteet, kuten ”lapsi”, ”vanhempainvastuunkantaja” ja ”vanhempainvastuu”. Artiklassa säädetään myös, että jos ei ole varmuutta siitä, onko henkilö täyttänyt 18 vuotta, hänen oletetaan olevan lapsi. Kolmasosassa kaikista jäsenvaltioista tätä vaatimusta ei ole nimenomaisesti saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä rikosoikeudellisia menettelyjä varten.

3.3. Tiedonsaantioikeus (4 artikla)

Direktiivin **4 artiklan 1 kohdassa** säädetään, mitä tietoja rikoksesta epäillylle tai syytetylle lapselle on annettava ja missä vaiheessa nämä tiedot on annettava. Direktiivin 2012/13/EU mukaisten oikeuksien lisäksi lapsille olisi näin ollen annettava viipymättä tieto oikeudellisen menettelyn kulkua koskevista yleisistä näkökohdista, kuten oikeudellisen menettelyn seuraavista vaiheista. Lähes puolet jäsenvaltioista ei ole nimenomaisesti säätänyt tästä.

Viipymättä annettavat muut tiedot koskevat oikeusapua ja muita direktiivin 5, 6 ja 14 artiklassa sekä 15 artiklan 4 kohdassa vahvistettuja oikeuksia, joita voidaan käyttää ja joita olisi käytettävä jo varhaisessa menettelyn vaiheessa. Varhaisimmassa sopivassa menettelyn vaiheessa olisi annettava tietoa oikeudesta yksilölliseen arviointiin sekä muista 8, 10 ja 11 artiklassa, 15 artiklan 1 kohdassa, 16 ja 19 artiklassa vahvistetuista oikeuksista, joita voidaan soveltaa eri ajankohtina oikeusjärjestelmästä riippuen. Lisäksi vapaudenmenetyksen yhteydessä on annettava joitakin tietoja, toisin sanoen tiedot oikeudesta tietynlaiseen kohteluun vapaudenmenetyksen aikana, kuten direktiivin 12 artiklassa säädetään.

Kaiken kaikkiaan vain muutama jäsenvaltio vaatii toimivaltaisia viranomaisiaan antamaan kaikki vaaditut tiedot asteittain direktiivissä ilmoitetuissa menettelyn eri vaiheissa. Useimmissa jäsenvaltioissa annettavat tiedot ovat laajuudeltaan suppeampia tai kaikki sovellettavia prosessuaalisia oikeuksia ja menettelytakeita koskevat tiedot annetaan kerralla. Jälkimmäisessä tapauksessa lapsi voi helposti hukkua tietotulvan alle. Direktiivissä säädetyllä tietojen porrastetulla antamisella pyritäänkin lähinnä varmistamaan, että lapset voivat hyödyntää täysimääräisesti tiettyjä oikeuksia koskevaa tärkeää tietoa juuri silloin, kun kyseisiä oikeuksia aletaan soveltaa tai ne ovat merkityksellisiä.

Monissa jäsenvaltioissa ei myöskään nimenomaisesti vaadita, että toimivaltaisten viranomaisten on annettava tietoja lapsille selkeällä ja helposti ymmärrettävällä kielellä, kuten **4 artiklan 2 kohdassa** edellytetään. Toisissa jäsenvaltioissa ei ole otettu virallisesti käyttöön erityisesti lapsille mukautettua oikeuksia koskevaa ilmoitusta, johon sisältyy viittaus kaikkiin lapselle direktiivin nojalla kuuluviin oikeuksiin, sellaisina kuin ne on saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä, kuten **3 kohdassa** edellytetään.

Tässä yhteydessä on tärkeää huomata, että kun jäsenvaltioita kuultiin tästä asiasta, muutamat niistä ilmoittivat, että oikeuksia koskevia ilmoituksia on laadittu erityisesti lapsia varten ja että niitä myös käytetään. Asiaa koskevaa velvoitetta ei ole kuitenkaan saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä, mistä on seurauksena vaatimusten noudattamiseen liittyvä ongelma.

3.4. Oikeus vanhempainvastuunkantajan tiedonsaantiin (5 artikla)

Kuten direktiivin johdanto-osan 22 kappaleessa muistutetaan, jäsenvaltioiden olisi tiedotettava lapsen prosessuaalisista oikeuksista vanhempainvastuunkantajalle tai -kantajille (molemmat vanhemmat katsotaan periaatteessa vanhempainvastuunkantajiksi). Tiedot olisi annettava mahdollisimman pian ja niin yksityiskohtaisina kuin on tarpeen, jotta voidaan taata menettelyn oikeudenmukaisuus ja jotta vanhempainvastuunkantaja(t) voi(vat) tukea lasta hänen oikeuksiensa tehokkaassa käyttämisessä. Tämä periaate sisältyy direktiivin **5 artiklan 1 kohtaan**, mutta useimmissa jäsenvaltioissa sitä ei ole saatettu osaksi kansallista lainsääntöä direktiivin mukaisesti.

Jotkin jäsenvaltiot eivät ole erottaneet toisistaan velvollisuutta ilmoittaa vanhempainvastuunkantajalle tai -kantajille direktiivin mukaisista lapsen oikeuksista ja velvollisuutta ilmoittaa heille, että lapsi on menettänyt vapautensa. Jälkimmäinen velvollisuus on vahvistettu direktiivin 2013/48/EU 5 artiklan 2 kohdassa, ei tässä direktiivissä. Vaatimusten noudattamiseen liittyy myös epäsuoria ongelmia. Nämä liittyvät siihen, että lapsen tiedonsaantioikeutta koskevaa 4 artiklaa ei ole saatettu asianmukaisesti osaksi kansallista lainsäädäntöä, sillä joissakin jäsenvaltioissa, kuten edellä todettiin, kansallisessa lainsäädännössä ei vaadita antamaan lapselle kaikkia niitä tietoja, jotka hänelle olisi direktiivin mukaan annettava. Vanhempainvastuunkantajalle tai muulle sopivalle aikuiselle, jonka lapsi on nimennyt ja toimivaltainen viranomainen hyväksynyt **5 artiklan 2 kohdan** mukaisesti, on yleensä annettava vain samat (puutteelliset) tiedot kuin lapselle. Tämä aiheuttaa monissa jäsenvaltioissa vaatimusten noudattamiseen liittyvän epäsuoran ongelman.

Kaiken kaikkiaan **21** jäsenvaltiossa on havaittu vaatimusten noudattamiseen liittyviä ongelmia muun sopivan aikuisen nimeämistä ja tietojen antamista kyseiselle henkilölle koskevan 5 artiklan 2 kohdan saattamisessa osaksi kansallista lainsäädäntöä. Direktiivin 4 artiklaan liittyvän epäsuoran ongelman lisäksi vaatimusten noudattamiseen liittyvät ongelmat johtuvat toisaalta muun muassa siitä, että tiukasti rajattuja perusteita, joiden nojalla voidaan poiketa vanhempainvastuunkantajan (-kantajien) ensisijaisesta oikeudesta saada tietoja, ei ole saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä riittävän täsmällisesti, tai toisaalta siitä, että lapsen nimeämää muuta sopivaa aikuista ei ole tunnustettu vanhempainvastuunkantajaan rinnastettavaksi osapuoleksi prosessuaalisten oikeuksien ja erioikeuksien osalta.

Ensin mainitut liittyvät myös vaatimusten noudattamiseen liittyviin ongelmiin, joita on havaittu direktiivin **5 artiklan 3 kohdan** saattamisessa osaksi kansallista lainsäädäntöä. Kyseisessä kohdassa säädetään menettelystä, jota on noudatettava, jos olosuhteet, joissa tietoja ei anneta vanhempainvastuunkantajalle (-kantajille), lakkaavat olemasta.

3.5. Avustajan apu (6 artikla)

Direktiivin **6 artiklan 1 kohdassa** muistutetaan direktiivissä 2013/48/EU vahvistetusta oikeudesta käyttää avustajaa ja vahvistetaan sitä. Jäsenvaltioita vastaan on tällä hetkellä vireillä **yhdeksän** rikkomusmenettelyä[20], jotka koskevat direktiivin 2013/48/EU virheellistä

[20] Tšekki (INFR(2021)2107), Italia (INFR(2023)2006), Alankomaat (INFR(2023)2007), Slovakia (INFR(2023)2008), Slovenia (INFR(2023)2010), Puola (INFR(2024)2073), Bulgaria (INFR(2024)2003), Viro (INFR(2021)2135), Unkari (INFR(2021)2137).

saattamista osaksi kansallista lainsäädäntöä, mutta yhdenkään direktiivin saattamista osaksi kansallista lainsäädäntöä koskevan ilmoitetun toimenpiteen ei havaittu vaikuttavan tähän oikeuteen. Kyseiset jäsenvaltioiden ilmoittamat toimenpiteet eivät kuitenkaan monissa tapauksissa täytä tämän direktiivin vaatimuksia, joista säädetään jäljempänä esitetyissä 6 artiklan kohdissa.

Direktiivin **6 artiklan 2 kohdassa** säädetään jäsenvaltioiden yleisestä velvollisuudesta varmistaa, että lapsella on avustaja, jotta hän voi tehokkaasti käyttää oikeutta puolustukseen. Avustajan avulla tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että avustaja antaa oikeudellista tukea ja edustaa lasta rikosoikeudellisen menettelyn aikana. Jos lapsi tai vanhempainvastuunkantaja ei ole itse nimennyt avustajaa, toimivaltaisten viranomaisten on tehtävä se.

Direktiivin 6 artiklan 3–8 kohdassa esitetään yksityiskohtaiset menettelyä koskevat vaatimukset, joilla pyritään varmistamaan avustajan avun takaaminen niin, että oikeutta puolustukseen voidaan käyttää tehokkaasti. Monissa jäsenvaltioissa ei kuitenkaan ole saatettu niitä kaikkia osaksi kansallista lainsäädäntöä direktiivin mukaisesti (kuten jäljempänä käsitellään tarkemmin). Näin ollen 6 artiklan 2 kohdassa vahvistetun yleisen periaatteen noudattaminen ei ole myöskään taattu kaikissa olosuhteissa useimmissa jäsenvaltioiden oikeusjärjestelmissä.

Yli puolessa jäsenvaltioista ei esimerkiksi ole saatettu kokonaisuudessaan osaksi kansallista lainsäädäntöä **6 artiklan 3 kohtaa**, jossa vaaditaan jäsenvaltioita varmistamaan, että lapsi saa avustajan ilman aiheetonta viivytystä heti, kun hänelle on annettu tieto siitä, että hän on epäilty tai syytetty. Direktiivissä mainitaan varhaisimmat neljä mahdollista menettelyn vaihetta, jolloin oikeusavun pitäisi alkaa.

Joissakin niistä jäsenvaltioista, joissa vaatimuksia ei noudateta, oikeusapua ei taata vielä silloinkaan, kun lapsi on jo selvästi epäilty tutkinnassa mutta häntä ei ole vielä nimetty sellaiseksi, koska epäillyn käsitettä ei tunnusteta kyseisessä oikeusjärjestelmässä. Tämä liittyy siihen, että direktiivin soveltamisala on saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä virheellisesti.[21] Ilman aiheetonta viivytystä annettavaa oikeusapua ei myöskään taata kaikissa tapauksissa niissä jäsenvaltioissa, joissa lasta vastaan käytäviin oikeudellisiin menettelyihin voidaan soveltaa tavanomaisia rikosprosessilakeja erityisten lapsia koskevien rikosprosessilakien sijasta. Muissa jäsenvaltioissa saatetaan varmistaa, että lapselle nimetään avustaja, mutta niissä ei silti ole oikeusvarmuutta siitä, onko avustajan oltava läsnä ja tosiasiallisesti avustettava lasta direktiivissä määriteltyjen toimien aikana ilman, että lapsen on pyydettävä avustajan läsnäoloa tai osallistumista. Joissakin oikeusjärjestelmissä avustajilla on oikeus päättää, onko heidän läsnäolonsa välttämätöntä, ja näin ollen he voivat kieltäytyä läsnäolosta, vaikka direktiivissä säädetään, että lapsella on oikeus saada avustaja paikalle. Samankaltaisia vaatimusten noudattamiseen liittyviä ongelmia liittyy **6 artiklan 4 kohdan** saattamiseen osaksi kansallista lainsäädäntöä. Kyseisessä kohdassa säädetään, että osana avustajan apua jäsenvaltioiden on varmistettava, että lapsella on oikeus tavata avustajaa yksityisesti ennen kuulustelua. On myös varmistettava, että avustaja on läsnä kuulustelun aikana ja voi tosiasiallisesti osallistua kuulusteluun ja että lapsella on avustaja ainakin tiettyjen direktiivissä säädettyjen tutkintatoimien tai todisteiden keräämistoimien aikana. Monissa jäsenvaltioissa avustajan läsnäoloa ja aktiivista apua ei aina vaadita kaikissa näissä

[21] Ks. 3.1 kohta.

tilanteissa. Joissakin jäsenvaltioissa ei esimerkiksi taata, että lapsi voi tavata avustajan henkilökohtaisesti ennen kuulustelua.

Direktiivin **6 artiklan 5 kohdalla** turvataan lapsen ja hänen avustajansa välisen yhteydenpidon luottamuksellisuus riippumatta siitä, miten yhteydenpito tapahtuu. Yhteydenpitoon kuuluvat muun muassa tapaamiset, kirjeenvaihto ja puhelinkeskustelut. Kaikissa jäsenvaltioissa luottamuksellisuuden soveltamisalaa ei kuitenkaan nimenomaisesti uloteta kaikenlaiseen viestintään.

Oikeus avustajan apuun ei kuitenkaan ole ehdoton. Direktiivissä säädetään kahdesta perusteesta, joiden nojalla voidaan poiketa avustajan apua koskevista säännöistä: toinen peruste koskee oikeasuhteisuutta (6 artiklan 6 kohta) ja toinen poikkeuksellista ja väliaikaista tarvetta (6 artiklan 8 kohta).

Direktiivin **6 artiklan 6 kohdan** mukaan jäsenvaltiot voivat näin ollen poiketa velvoitteesta myöntää avustaja silloin, kun avustajan apu ei olisi oikeasuhteista tapauksen olosuhteissa, edellyttäen, että oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kunnioitetaan. Oikeasuhteisuuteen perustuva poikkeus edellyttää siksi tapauskohtaista arviointia, jossa otetaan huomioon muun muassa väitetyn rikoksen vakavuus, tapauksen monimutkaisuus ja toimenpiteet, joita voitaisiin toteuttaa tällaisen rikoksen johdosta. Lapsen etu on joka tapauksessa otettava aina ensisijaisesti huomioon, ja lapsella on edelleen oltava avustaja, kun hänet saatetaan toimivaltaisen tuomioistuimen tai tuomarin tutkittavaksi tutkintavankeudesta päättämiseksi ja tutkintavankeuden aikana. On tärkeää, että rikosoikeudelliseksi rangaistukseksi ei saa myöskään määrätä vapaudenmenetystä, jos lapsella ei ole ollut avustajaa eikä hän siksi ole voinut käyttää tehokkaasti oikeuttaan puolustautumiseen.

Suurin osa jäsenvaltioista on käyttänyt tätä mahdollisuutta jossakin muodossa mutta ei välttämättä täysin direktiivin mukaisesti. Monissa jäsenvaltioissa ei esimerkiksi määritetä olosuhteita, joissa tämä oikeasuhteisuuteen perustuva poikkeus rajataan laajuudeltaan vastaavaksi kuin direktiivissä. Erityisesti on huomattava, että joissakin jäsenvaltioissa ei vaadita todellista tapauskohtaista arviointia, jossa otetaan huomioon kaikki tapaukseen liittyvät olosuhteet. Sen sijaan niissä on mahdollista soveltaa poikkeusta pelkästään yleisten kriteerien, kuten rikoksen vakavuuden, perusteella. Tämä ei riitä takaamaan lapsen etua, sillä lapsen erityiseen haavoittuvuuteen tai kehitystasoon voi liittyä olosuhteita, jotka vaikuttavat hänen kykyynsä ymmärtää menettelyä ja osallistua siihen asianmukaisesti ja jotka näin ollen puhuvat sitä vastaan, että poikettaisiin oikeudesta avustajan apuun, vaikka tietyt yleiset kriteerit täyttyisivätkin.

Jäsenvaltiot eivät myöskään saa poiketa velvoitteestaan varmistaa avustajan apu vain siksi, ettei avustaja saavu ajoissa tiettyyn tutkintatoimeen tai todisteiden keräämistoimeen, kuten kuulusteluun, jossa avustajan läsnäolo on yleensä varmistettava. Direktiivin **6 artiklan 7 kohdassa** säädetään, että tällaisissa tapauksissa toimivaltaisten viranomaisten on lykättävä toimia kohtuullisen ajan, jotta avustaja voi saapua paikalle. Jos lapsi ei ole nimennyt avustajaa, viranomaisten olisi lykättävä toimea, kunnes lapselle on järjestetty avustaja.

Kuten 6 artiklan 3 ja 4 kohtaa käsiteltäessä todettiin, joissakin jäsenvaltioissa ei kuitenkaan ehdottomasti vaadita, että lapsella on oltava avustaja kaikissa direktiivissä säädetyissä tapauksissa. Tämä vaikuttaa myös 6 artiklan 7 kohdan saattamiseen osaksi kansallista lainsäädäntöä.

Direktiivin **6 artiklan 8 kohdan** nojalla sallitaan välttämättömyyteen perustuvia väliaikaisia poikkeuksia vaatimukseen varmistaa avustajan apu, jotta jäsenvaltiot voivat poikkeuksellisissa olosuhteissa ja vain oikeudenkäyntiä edeltävässä vaiheessa toteuttaa väliaikaisesti tutkintatoimia tai todisteiden keräämistoimia ilman avustajaa direktiivissä säädetyistä pakottavista syistä. Tällaisiin syihin kuuluu esimerkiksi kiireellinen tarve ehkäistä henkilön henkeen, vapauteen tai fyysiseen koskemattomuuteen kohdistuvat vakavat haitalliset seuraukset tai turvata vakavaa rikosta koskevat tärkeät todisteet. Tällaista poikkeusta voidaan tietenkin soveltaa vain, jos se on yksittäisen tapauksen erityisolosuhteita koskevan arvioinnin perusteella oikeutettua ottaen huomioon lapsen erityinen haavoittuvuus sekä lapsen etu. On tärkeää, että tällaisen poikkeuksen soveltamista koskevan päätöksen voi tehdä vain oikeusviranomainen tai päätös on saatettava oikeudelliseen uudelleentarkasteluun.

Tällainen poikkeus voidaan myöntää suurimmassa osassa jäsenvaltioita mutta ei välttämättä täysin direktiivin mukaisesti. Joissakin jäsenvaltioissa väliaikaiselle poikkeukselle esitetään laajempia perusteita tai direktiivissä säädettyä kiireellisyyttä koskevaa vaatimusta ei oteta huomioon. Tämä on ongelmallista, koska avustajan apua koskeviin poikkeuksiin liittyy aina vaara siitä, että ne vaarantavat lapsen mahdollisuuden käyttää tehokkaasti oikeuttaan puolustukseen, ja niitä olisi sovellettava vain tiukkojen rajoitusten mukaisesti. Lapset voivat erityisesti tahtomattaan todistaa itseään vastaan joko siksi, että he eivät ole täysin ymmärtäneet oikeuttaan vaieta ja olla todistamatta itseään vastaan, tai siksi, että heistä tuntuu, että heitä uhataan ja painostetaan vastaamaan kysymyksiin.

3.6. Oikeus yksilölliseen arviointiin (7 artikla)

Yksilöllinen arviointi on olennaisen tärkeää lapsia koskevissa rikosoikeudellisissa menettelyissä, jotta voidaan selvittää heidän erityiset suojeluun, koulutukseen ja yhteiskuntaan sopeutumiseen liittyvät tarpeensa. Tästä säädetään **7 artiklan 1 ja 2 kohdassa.** Artiklan 2 kohdassa täsmennetään, että yksilöllisessä arvioinnissa on otettava erityisesti huomioon lapsen persoonallisuus ja kehitystaso, taloudellinen ja sosiaalinen tausta ja perhetausta sekä mahdollinen erityinen haavoittuvuus, kuten oppimis- tai kommunikointivaikeudet.

Arvioinnin tuloksia ei pidä koskaan käyttää epävirallisena asiayhteyteen liittyvänä näyttönä lasta vastaan vaan **7 artiklan 4 kohdan** mukaisesti ainoastaan määritettäessä, tarvitseeko lapsi erityistoimenpiteitä rikosoikeudellisen menettelyn aikana ja missä määrin hän niitä tarvitsee, mikä on hänen rikosoikeudellinen vastuunsa ja onko tietty seuraamus tai kasvatustoimenpide sopiva.

Yksilöllisten arviointien tekemistä ja niiden tarkoitusta koskevat kansalliset säännöt ovat direktiivin vastaisia ainakin puolessa jäsenvaltioista. Yksilöllistä arviointia koskevan oikeuden henkilöllistä soveltamisalaa ei ole saatettu direktiivin mukaisesti osaksi kansallista lainsäädäntöä jäsenvaltioissa, joissa ei edellytetä yksilöllisen arvioinnin tekemistä kaikista lapsista, esimerkiksi yli 17-vuotiaista, tai joissa ei säädetä yksilöllisen arvioinnin tekemisestä kaikenlaisissa tapauksissa, esimerkiksi sellaisissa, joissa menettelyihin sovelletaan rikosprosessia koskevia tavanomaisia sääntöjä erityisten lapsia koskevien sääntöjen sijaan. Tämä liittyy siihen, että direktiivin soveltamisala on saatettu virheellisesti osaksi kansallista

lainsäädäntöä.[22] Lisäksi joissakin jäsenvaltioissa yksilöllinen arviointi on pääsääntöisesti vapaaehtoista eikä pakollista, ja se tehdään syyttäjän harkinnan mukaan. Tällaisissa tapauksissa ei ole oikeusvarmuutta siitä, että yksilöllinen arviointi tehdään aina direktiivin sitä edellyttäessä, vaikka ei-sitovissa ohjeissa kannustettaisiinkin syyttäjiä noudattamaan sen periaatteita. Tehtävän arvioinnin aineellinen soveltamisala on lisäksi joissakin jäsenvaltioissa direktiivissä säädettyä suppeampi. Usein ei myöskään säännellä sitä, miten kaikki tarpeelliset ja olennaiset tiedot kerätään silloin, kun muut asianomaiset viranomaiset, esimerkiksi lastensuojeluviranomaiset, eivät ole jo keränneet niitä.

Jäsenvaltiot eivät useinkaan ole sisällyttäneet kansalliseen lainsäädäntöönsä nimenomaisia säännöksiä yksilöllisen arvioinnin tarkoituksesta ja sen asemasta päätöksenteossa rikosoikeudellisen menettelyn aikana. Kun kansallisessa lainsäädännössä säädetään tarkoituksesta, se rajoittuu useimmiten rangaistusta koskeviin päätöksiin vaikuttamiseen. Jos yksilöllisen arvioinnin tuloksia ei oteta huomioon kaikissa tärkeimmissä lapseen vaikuttavissa päätöksissä koko menettelyn ajan, arviointi täyttää heikosti tehtävänsä keskeisenä välineenä, jolla pyritään varmistamaan, että menettely on lapsiystävällinen ja sitä ohjaa lapsen etu.

Jotta voitaisiin varmistaa, että yksilöllisen arvioinnin tulokset voivat käytännössä vaikuttaa myönteisesti lapsen osalta tehtäviin keskeisiin päätöksiin jo oikeudenkäyntiä edeltävässä vaiheessa, **5 kohdassa** säädetään, että arviointi on tehtävä varhaisimmassa sopivassa menettelyn vaiheessa ja viimeistään ennen virallista syytteeseen asettamista, jollei **6 kohdasta** muuta johdu. Yksilöllinen arviointi voidaan esittää vasta istuntokäsittelyn alkaessa vain poikkeuksellisissa olosuhteissa, esimerkiksi jos lapsi on tutkintavankeudessa ja arvioinnin odottaminen voisi tarpeettomasti pidentää tutkintavankeuden kestoa. Johdanto-osan 38 kappaleessa todetaan, että ennen yksilöllistä arviointia suoritettavien toimenpiteiden tai tehtävien päätösten asianmukaisuutta ja tehokkuutta voitaisiin tarkastella uudelleen, kun yksilöllinen arviointi tulee saataville.

Vaikka useimmissa jäsenvaltioissa säädetään, että yksilöllisen arvioinnin on oltava saatavilla viimeistään ennen syytteeseen asettamista tai ainakin istuntokäsittelyn alkuun mennessä, suurimmassa osassa täytäntöönpanosäädöksiä ei täsmennetä tätä varhaisinta sopivaa ajankohtaa.

Vaikka yksilölliset arvioinnit tehtäisiin varhaisimmassa sopivassa vaiheessa, ne voivat olla laadultaan puutteellisia, sillä vain harvassa jäsenvaltiossa edellytetään nimenomaisesti, että lapsi ja tarvittaessa vanhempainvastuunkantaja tai -kantajat osallistuvat arviointiin tiiviisti tai että arviointi saatetaan ajan tasalle menettelyn aikana, jos siihen on aihetta, kuten **7 artiklan 7 ja 8 kohdassa** säädetään. Lisäksi joissakin jäsenvaltioissa ei säännellä tehokkaasti, mikä taho kerää tarpeellisia tai olennaisia tietoja ja mistä lähteistä niitä kerätään silloin, kun lasta ja hänen olosuhteitaan koskevia tietoja ei ole helposti saatavissa muilta asianomaisilta viranomaisilta, esimerkiksi lastensuojeluviranomaisilta. Tämä vaikuttaa siihen, noudatetaanko kyseisissä jäsenvaltioissa vaatimusta, jonka mukaan yksilöllisen arvioinnin suorittaa pätevä henkilöstö soveltaen mahdollisuuksien mukaan monialaista lähestymistapaa. Direktiivin **7 artiklan 9 kohdan** mukaan jäsenvaltiot voivat poiketa velvoitteesta tehdä yksilöllinen arviointi, jos tällainen poikkeaminen on sopusoinnussa lapsen edun kanssa ja jos

[22] Ks. 3.1 kohta.

se on perusteltua ottaen huomioon tapauksen olosuhteet, kuten sen, onko lapsesta jo tehty äskettäin yksilöllinen arviointi. Useimmissa jäsenvaltioissa, joissa säädetään tästä poikkeamismahdollisuudesta, säädetään siitä direktiivin mukaisesti, mutta muutama jäsenvaltio ei lainsäädännössään edellytä tapauskohtaista arviointia sen soveltamista varten.

3.7. Oikeus lääkärintarkastukseen (8 artikla)

Jotta voitaisiin turvata vapautensa menettäneen lapsen terveys ja henkilökohtainen koskemattomuus, direktiivin **8 artiklan 1 kohdassa** edellytetään jäsenvaltioiden varmistavan, että lapsella on oikeus päästä ilman aiheetonta viivytystä ammattihenkilön tekemään mahdollisimman noninvasiiviseen lääkärintarkastukseen, joka tehdään 3 kohdan mukaisesti joko toimivaltaisten viranomaisten taikka lapsen, hänen avustajansa tai vanhempainvastuunkantajan tai -kantajien aloitteesta. Lääkärintarkastuksen johtopäätös esitetään kirjallisesti (ks. **4 kohta**), ja tarvittaessa tarkastus tehdään uudelleen (ks. **5 kohta**). Lääkärintarkastuksen tarkoituksena on arvioida lapsen yleistä henkistä ja fyysistä tilaa sekä **2 kohdan** mukaisesti erityisesti hänen kykyään olla kuulustelun, muiden tutkintatoimien tai todisteiden keräämistoimien taikka minkä tahansa muun häneen suunnatun tai suunnattavan toimenpiteen, kuten tutkintavankeudessa tapahtuvan pitkäaikaisen vapaudenmenetyksen, kohteena. Tarkastus on tarpeen myös, jotta voidaan selvittää, onko lapselle annettava lääkintäapua (ks. **4 kohta**).

Kaikissa jäsenvaltioissa säädetään mahdollisuudesta jonkinlaisen lääkärintarkastuksen tekemiseen, kun vapautensa menettänyt lapsi on poliisin säilössä tai tutkintavankeudessa, mutta tällaisia tarkastuksia ei aina edellytetä tehtävän ilman aiheetonta viivytystä.

Monissa oikeusjärjestelmissä ei myöskään säädetä nimenomaisesti, että lääkärintarkastuksen tulokset on otettava huomioon määritettäessä, voiko lapsi olla tiettyjen menettely- tai pakkotoimien kohteena. Potilasasiakirjojen pyytäminen tätä tarkoitusta varten on usein jätetty toimivaltaisten tutkintaviranomaisten harkittavaksi, mikä ei ole direktiivin mukaista.

3.8. Kuulustelun tallentaminen audiovisuaalisin keinoin (9 artikla)

Lapset, jotka ovat epäiltynä tai syytettynä rikosoikeudellisessa menettelyssä, eivät aina pysty ymmärtämään niiden kuulustelujen sisältöä, joihin he joutuvat. Jotta tällaisia lapsia voitaisiin suojella riittävästi, poliisin tai muun lainvalvontaviranomaisen suorittama lapsen kuulustelu rikosoikeudellisen menettelyn aikana on tallennettava audiovisuaalisin keinoin, jos, kuten **9 artiklan 1 kohdassa** säädetään, se on yksittäisessä tapauksessa oikeasuhteista. Kuulustelusta vastaavien toimivaltaisten viranomaisten on otettava erityisesti huomioon, onko avustaja läsnä ja onko lapsi menettänyt vapautensa, ja varmistettava, että lapsen etu otetaan aina ensisijaisesti huomioon.

Kun kansallisessa lainsäädännössä säädetään tällaisesta tallentamisesta vain tiettyjen yleisten kriteerien pohjalta eikä edellytetä, että on otettava huomioon tapauksen erityiset olosuhteet, kuten lapsen kehitysvamma tai psykososiaalinen vamma, jolloin tallentaminen audiovisuaalisin keinoin voisi olla sopivaa, on kyseenalaista, onko säännös silloin saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä direktiivin mukaisesti. Puutteellinen tekninen infrastruktuuri ei ole pätevä syy poiketa tallentamista audiovisuaalisin keinoin koskevista direktiivin

säännöksistä. Asianmukaista teknistä infrastruktuuria koskevien investointien systeemistä puutetta ei voida pitää poikkeuksellisena ylitsepääsemättömänä teknisenä ongelmana, jonka vuoksi olisi perusteltua poiketa tallentamista audiovisuaalisin keinoin koskevista direktiivin säännöksistä. Tällaisia 9 artiklan kansallisen lainsäädännön osaksi saattamiseen liittyviä ongelmia on kaiken kaikkiaan todettu kahdessa kolmasosassa jäsenvaltioista.

3.9. Vapaudenmenetyksen keston rajoittaminen (10 artikla)

Vapautensa menettäneet lapset ovat erityisen haavoittuvassa asemassa, etenkin ollessaan poliisin säilössä tai tutkintavankeudessa. Vapauden menettäminen saattaa haitata lapsen fyysistä, henkistä ja sosiaalista kehitystä sekä takaisin yhteiskuntaan sopeutumisen onnistumista. Direktiivissä vahvistetaan sen vuoksi kaksi keskeistä periaatetta, joita toimivaltaisten viranomaisten on noudatettava määrätessään vapaudenmenetyksestä.

Ensimmäisenä periaatteena on, että lapsen vapaudenmenetyksen on missä tahansa menettelyn vaiheessa oltava mahdollisimman lyhytaikainen ja lapsen ikä ja hänen yksilöllinen tilanteensa sekä tapauksen erityiset olosuhteet on otettava asianmukaisesti huomioon (**10 artiklan 1 kohta**). Toisena periaatteena on, että vapaudenmenetyksen, erityisesti tutkintavankeuden, on aina oltava vasta viimeinen keino ja että tutkintavankeuteen määräämisen on perustuttava ilman aiheetonta viivytystä tehtyyn perusteltuun päätökseen, joka saatetaan oikeudelliseen uudelleentarkasteluun kohtuullisin väliajoin (**10 artiklan 2 kohta**).

Yli kolmasosa kaikista jäsenvaltioista ei ole saattanut ensimmäistä tai toista periaatetta osaksi kansallista lainsäädäntöään täysin direktiivin mukaisesti. Tähän liittyy toistuvia ongelmia, muun muassa se, että direktiivin soveltamisala on saatettu virheellisesti osaksi kansallista lainsäädäntöä[23], ja se, että useiden jäsenvaltioiden kansallisesta lainsäädännöstä puuttuu nimenomainen vaatimus, jonka mukaan toimivaltaisten viranomaisten on tehtävä lapsen ja tapauksen erityiset olosuhteet huomioon ottavia perusteellisia tapauskohtaisia arviointeja erityisesti määrittääkseen, ovatko vaihtoehtoiset toimenpiteet mahdollisesti sopivia[24].

3.10. Vaihtoehtoiset toimenpiteet (11 artikla)

Direktiivin **11 artiklassa** jäsenvaltioiden edellytetään varmistavan, että lapsiin sovelletaan mahdollisuuksien mukaan tutkintavankeudelle vaihtoehtoisia toimenpiteitä vapaudenmenetyksen sijaan. Vaihtoehtoisiin toimenpiteisiin voi kuulua lapsen kieltäminen olemasta tietyissä paikoissa, velvollisuus oleskella tietyssä paikassa, yhteydenpidon rajoittaminen tiettyjen henkilöiden kanssa, velvollisuus ilmoittautua toimivaltaisille viranomaisille, osallistuminen koulutusohjelmiin tai, lapsen suostumuksella, osallistuminen terapia- tai vieroitusohjelmiin (ks. johdanto-osan 46 kappale).

Useimmissa jäsenvaltioissa säädetään vaihtoehtoisista toimenpiteistä, mutta toimenpiteet ovat erityyppisiä eri jäsenvaltioissa ja jopa kyseisten jäsenvaltioiden eri alueilla. Vain muutama jäsenvaltio ei takaa kansallisessa lainsäädännössään, että käytettävissä on useampi kuin yksi vaihtoehtoinen toimenpide tai että kaikille lapsille on saatavilla vaihtoehtoisia toimenpiteitä.

[23] Ks. 3.1 kohta.
[24] Ks. oikeutta yksilölliseen arviointiin koskeva 3.6 kohta.

Tässä yhteydessä on tärkeää huomata, että direktiivissä käytetään vaihtoehtoisista toimenpiteistä puhuttaessa monikkomuotoa. Näin ollen käytettävissä olisi lain mukaan oltava useampi kuin yksi mahdollinen vaihtoehtoinen toimenpide, sillä jäsenvaltioiden valittavissa on periaatteessa monenlaisia mahdollisia toimenpiteitä. Suurimpana haasteena sen suhteen, että lapsiin tosiasiallisesti sovelletaan tällaisia vaihtoehtoisia toimenpiteitä, on kuitenkin oikeuskäytäntö, jonka tulokset vaihtelevat eri jäsenvaltioissa.

3.11. Tietynlainen kohtelu vapaudenmenetyksen yhteydessä (12 artikla)

Direktiivin **12 artiklan 1 kohdassa** säädetään, että tutkintavankeudessa oleva lapsi on pidettävä erillään aikuisista, paitsi jos se ei ole lapsen edun mukaista. Direktiivin **12 artiklan 2 kohdassa** säädetään samalla tavoin, että poliisin säilöön otettu lapsi on pidettävä erillään aikuisista, paitsi jos se ei ole lapsen edun mukaista tai jos se ei poikkeuksellisissa olosuhteissa ole käytännössä mahdollista. Jälkimmäinen poikkeamismahdollisuus voi tulla kyseeseen harvaan asutuilla alueilla, joiden poliisiasemilla ei ole erillisiä tiloja lasten säilössäpitoon, koska tapauksia, joissa on osallisina lapsia, on hyvin vähän. Tällaisissa olosuhteissa lapsi on kuitenkin pidettävä säilössä yhdessä aikuisten kanssa tavalla, joka on sopusoinnussa lapsen edun kanssa.

Näitä periaatteita ei noudateta kansallisessa lainsäädännössä kaikilta osin noin kolmasosassa jäsenvaltioista. Tässä yhteydessä on huomattava, että säännöissä, jotka koskevat erillään pitämistä poliisin säilössä ja erillään pitämistä tutkintavankeudessa, on eroa poikkeamismahdollisuuden suhteen. Yhdessä pitäminen tutkintavankeudessa on direktiivin mukaan sallittua vain, jos se on tosiasiallisesti lapsen edun mukaista. Vankilainfrastruktuurin mukauttamiseen liittyvät rakenteelliset ongelmat eivät ole perusteltu syy poiketa tästä säännöstä.

Jäsenvaltioiden toimet **12 artiklan 3 ja 4 kohdan** saattamiseksi osaksi kansallista lainsäädäntöä ovat lisäksi useissa tapauksissa johtaneet siihen, että lapsen periaatteellista oikeutta erillään pitämiseen aikuisista, myös juuri 18 vuotta täyttäneistä nuorista aikuisista, noudatetaan heikommin**.**

Artiklan 3 ja 4 kohdassa säädetään lapsia tukevan ja suojaavan vankeusjärjestelmän jatkamisesta sellaisten lasten osalta, jotka tulevat täysi-ikäisiksi tutkintavankeuden aikana (ainakin siihen saakka, kunnes he täyttävät 21 vuotta). Ongelmana joissakin jäsenvaltioissa on, että nuoren aikuisen pitämisestä edelleen yhdessä lasten kanssa säädetään itse asiassa pikemminkin oletuksena kuin sellaista tapauskohtaista arviointia edellyttävänä, jossa otetaan huomioon yhdessä nuoren aikuisen kanssa pidettävien lasten etu. Toisissa jäsenvaltioissa kansallinen lainsäädäntö viittaa siihen, että nuoria aikuisia pidettäisiin erillään sekä lapsista että muista aikuisista, mutta tähän tulkintaan liittyy edelleen oikeudellista epävarmuutta.

Aikuisista erillään pitämisen lisäksi tarvitaan muita erityisiä suoja- ja tukitoimenpiteitä, joiden avulla voidaan varmistaa etenkin tutkintavankeudessa olevien lasten hyvinvointi ja kyky sopeutua takaisin yhteiskuntaan. Direktiivin **12 artiklan 5 kohdassa** säädetään sen vuoksi, että jäsenvaltioiden on toteutettava viidellä osa-alueella asianmukaiset toimenpiteet, joilla varmistetaan muun muassa, että tutkintavankeudessa olevien lasten oikeus perhe-elämään toteutuu tosiasiallisesti säännöllisenä yhteydenpitona vanhempiin, perheeseen ja ystäviin tapaamisten ja kirjeenvaihdon kautta. Tällaisia toimenpiteitä olisi toteutettava

tarvittaessa tai sopivassa määrin myös poliisin säilöön otettaessa sekä kansallisen lainsäädännön mukaan muissa vapaudenmenetystilanteissa.

Kaikki jäsenvaltiot ovat ottaneet käyttöön toimenpiteitä, myös lainsäädäntöä, joilla pyritään ainakin jossain määrin varmistamaan erityisesti vapautensa menettäneiden lasten terveys. Muita vaatimuksia, kuten lapsen uskonnon- ja vakaumuksenvapauden kunnioittamisen varmistaminen, on pantu täytäntöön pääosin uskonnonvapauden suojaamista koskevilla yleisillä säännöksillä. Useat jäsenvaltiot ovat myös ilmoittaneet yleisistä kansallisista säännöksistä, joissa vahvistetaan oikeus ihmisarvoiseen ja sovellettavien ihmisoikeusnormien mukaiseen kohteluun.

Useiden jäsenvaltioiden ilmoittamat täytäntöönpanotoimenpiteet eivät (täysin) riitä direktiivissä säädettyjen vaatimusten täyttämiseen jostakin seuraavasta syystä: toimenpiteet eivät ole riittävän täsmällisiä, niiden ei voida katsoa varmistavan tehokkaasti direktiivissä säädettyjen oikeuksien ja vaatimusten toteutumista, niiden soveltamisala on liian suppea, jotta se kattaisi kaikki direktiivissä esitetyt keskeiset tavoitteet tai vapaudenmenetyksen muodot vaaditussa laajuudessa, tai ne eivät koske kaikkia vapautensa menettäneitä lapsia (seuraus direktiivin soveltamisalan saattamisesta virheellisesti osaksi kansallista lainsäädäntöä). Useat jäsenvaltiot mainitsivat kysyttäessä myös muita käytännön täytäntöönpanotoimenpiteitä, kuten perustetut vapaaehtoiset tuki- ja koulutusohjelmat, joita asianomaiset sosiaali- tai koulutuspalvelut tarjoavat säännöllisesti tai tapauskohtaisesti. Muutamat jäsenvaltiot korostivat kunkin lapsen yksilöllistä kohtelua. Kaiken kaikkiaan on kuitenkin todettava, että valtaosa jäsenvaltioista ei ole osoittanut saattaneensa 12 artiklan 5 kohtaa osaksi kansallista lainsäädäntöään täysin direktiivin mukaisesti.

Samalla tavoin noin puolet jäsenvaltioista ei ole toteuttanut erityisiä toimenpiteitä varmistaakseen, että vapautensa menettäneet lapset voivat tavata vanhempainvastuunkantajan mahdollisimman pian, mikä niiden on direktiivin **12 artiklan 6 kohdan** mukaan ainakin pyrittävä varmistamaan.

3.12. Tapausten nopea ja huolellinen käsittely (13 artikla)

Direktiivin **13 artiklan 1 ja 2 kohdassa** säädetään, että jäsenvaltioiden on toteutettava kaikki asianmukaiset toimenpiteet varmistaakseen, että lapsia koskevat rikosoikeudelliset menettelyt käsitellään kiireellisesti ja asianmukaista huolellisuutta noudattaen ja että lapsia kohdellaan aina tavalla, joka suojelee heidän ihmisarvoaan ja soveltuu heidän ikäänsä, kehitystasoonsa ja ymmärtämiskykyynsä ja jolla otetaan huomioon heidän mahdolliset erityistarpeensa, mukaan lukien kommunikaatiovaikeudet.

Kuten myös vapautensa menettäneitä lapsia koskevien erityisten toimenpiteiden kohdalla, useimmat jäsenvaltiot katsovat, että nämä vaatimukset voidaan panna riittävällä tavalla täytäntöön yleisillä kansallisilla säännöksillä, esimerkiksi perustuslaillisilla periaatteilla, joissa vaaditaan kunnioittamaan yksilön ihmisarvoa ja sovellettavia ihmisoikeusnormeja, muun muassa lapsen oikeuksia koskevaa YK:n yleissopimusta, jonka kaikki EU:n jäsenvaltiot ovat ratifioineet.

3.13. Oikeus yksityisyyden suojaan (14 artikla)

Lasten yksityisyyttä, myös rikosasian asiakirja-aineistoon sisältyviä henkilötietoja, on suojattava parhaalla mahdollisella tavalla, jotta esimerkiksi leimautuminen ei olisi esteenä heidän sopeutumiselleen takaisin yhteiskuntaan. Direktiivin **14 artiklan 1 kohdassa** säädetään vastaavasta lasten suojelua koskevasta vaatimuksesta.

Direktiivin **14 artiklan 2 kohdassa** edellytetään, että lapsia koskevat tuomioistuinkäsittelyt järjestetään yleensä suljetuin ovin tai tuomioistuimen tai tuomarin sallitaan määrätä niiden järjestämisestä suljetuin ovin, ja **3 kohdassa** lisätään, että audiovisuaalisten kuulustelutallenteiden julkisen levittämisen estämiseksi on toteutettava asianmukaisia toimenpiteitä.

Jompikumpi näistä säännöksistä on saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä hieman puutteellisesti vain muutamassa jäsenvaltiossa. Näyttää kuitenkin siltä, että 14 artiklan 1 kohdassa säädettyä yleistä oikeutta yksityisyyteen koskevia kansallisia täytäntöönpanosäännöksiä ei useissa jäsenvaltioissa sovelleta lapsiin, joita epäillään rikoksesta mutta joita toimivaltaiset viranomaiset eivät vielä ole virallisesti nimenneet epäillyksi tai syytetyksi (tai jäsenvaltioiden vastaavan käsitteen mukaiseksi). Tämä liittyy siihen, että direktiivin soveltamisala on saatettu virheellisesti osaksi kansallista lainsäädäntöä.[25]

Direktiivin **14 artiklan 4 kohdan** mukaan jäsenvaltioiden on joka tapauksessa sananvapautta ja tiedonvälityksen vapautta sekä tiedotusvälineiden vapautta ja moniarvoisuutta kunnioittaen myös kannustettava tiedotusvälineitä toteuttamaan itsesääntelytoimenpiteitä yksityisyyttä koskevien direktiivin säännösten tavoitteiden saavuttamiseksi.

Useimmat jäsenvaltiot eivät ole sen vuoksi ilmoittaneet virallisesti tätä säännöstä koskevista täytäntöönpanotoimenpiteistä. Yli kolmasosa jäsenvaltioista ilmoitti kuitenkin vastauksessaan käytännön täytäntöönpanotoimenpiteitä koskevaan komission kyselyyn, että lainsäädäntötoimenpiteet, joilla kielletään rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevien henkilötietojen, kuvien tai tallenteiden levittäminen, sitovat tiedotusvälineitä ainakin osittain. Tätä täydentää itsesääntely. Muut jäsenvaltiot ilmoittivat, että tiedotusvälineet toimivat niiden oikeusjärjestelmässä erityisen kansallisen hallintoelimen antamien ohjeiden ja/tai itse määräämiensä ja valvomiensa eettisten sääntöjen mukaisesti ilman, että valtio puuttuu niiden toimintaan.

3.14. Lapsen oikeus saada vanhempainvastuunkantaja mukaan menettelyihin (15 artikla)

Yksinomaan lasta koskeva menettelytae on **15 artiklan 1 kohdassa** vahvistettu lapsen oikeus saada vanhempainvastuunkantaja mukaan tuomioistuinkäsittelyihin sekä 4 kohdan mukainen oikeus saada vanhempainvastuunkantaja mukaan muihin menettelyn vaiheisiin, kun se on lapsen edun mukaista eikä haittaa rikosoikeudellista menettelyä. Jos lapsella on useampi kuin yksi vanhempainvastuunkantaja, lapsella olisi johdanto-osan 57 kappaleen mukaisesti oltava

[25] Ks. 3.1 kohta.

oikeus saada mukaan kaikki heistä, paitsi jos se ei ole käytännössä mahdollista toimivaltaisten viranomaisten kohtuullisiksi katsottavista toimista huolimatta.

Useimmat jäsenvaltiot ovat vahvistaneet tämän oikeuden, joskin muutama jäsenvaltio on rajoittanut sen soveltamisalaa poikkeamismahdollisuuksilla, joista ei säädetä direktiivissä. Myös tämä liittyy siihen, että direktiivin soveltamisala on saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä virheellisesti.[26]

Eniten ongelmia on kuitenkin ilmennyt muun sopivan aikuisen nimeämistä koskevien 2 ja 3 kohdan säännösten saattamisessa osaksi kansallista lainsäädäntöä. Kyseiset säännökset ovat samankaltaisia kuin direktiivin 5 artiklan säännökset.

Joissakin jäsenvaltioissa lapsen ei anneta nimetä muuta sopivaa aikuista ensisijaisesti itse. Eräissä muissa jäsenvaltioissa toimivaltaiset viranomaiset voivat harkintansa mukaan estää vanhempainvastuunkantajien mukanaolon menettelyissä, eikä niiden välttämättä tarvitse varmistaa muun sopivan aikuisen nimeämistä heidän tilalleen. Tämä liittyy pääasiassa siihen, ettei niissä ole otettu käyttöön sellaisen ”muun sopivan aikuisen” käsitettä, jota ei ole virallisesti määrätty lapsen tosiasialliseksi lailliseksi holhoojaksi, kuten opettaja tai perheenjäsen, joka ei ole lapsen laillinen vanhempainvastuunkantaja.

Jos oikeutta saada aikuinen mukaan menettelyihin ei ole saatettu asianmukaisesti osaksi kansallista lainsäädäntöä, se voi kaiken kaikkiaan heikentää vakavasti lapsen tosiasiallisia mahdollisuuksia ymmärtää rikosprosessia ja kykyä käyttää prosessuaalisia oikeuksiaan. Erityisesti lapset, jotka eivät direktiivin 6 artiklan 6 tai 8 kohtaa sovellettaessa saa avustajaa, voivat jäädä kokonaan ilman läsnä olevan sopivan aikuisen antamaa opastusta ja tukea.

3.15. Lapsen oikeus olla henkilökohtaisesti läsnä oikeudenkäynnissä ja osallistua siihen (16 artikla)

Direktiivin **16 artiklan 1 kohdassa** muistutetaan lapsen oikeudesta olla läsnä häntä koskevassa oikeudenkäynnissä. Samalla siinä säädetään kuitenkin, että jäsenvaltioiden on myös toteutettava tarvittavat toimenpiteet, jotta lapsi voi osallistua tehokkaasti oikeudenkäyntiin, muun muassa antamalla hänelle mahdollisuus tulla kuulluksi ja ilmaista näkemyksensä. Kuten johdanto-osan 60 kappaleessa esitetään, jäsenvaltioiden olisi toteutettava toimia lapsen kannustamiseksi olemaan läsnä häntä koskevassa oikeudenkäynnissä, muun muassa kutsumalla lapsi henkilökohtaisesti kuultavaksi ja lähettämällä kutsusta kopio vanhempainvastuunkantajalle tai -kantajille taikka muulle sopivalle aikuiselle.

Muutaman jäsenvaltion kansallinen lainsäädäntö ei vastaa täysin näitä vaatimuksia. Kahdessa niistä ainakin osa oikeudenkäynnistä voidaan kyseisen lainsäädännön mukaan toteuttaa tietyissä tapauksissa ilman, että lapsi on fyysisesti läsnä.

Direktiivin **16 artiklan 2 kohdassa** säädetään lisäksi, että lapselle, joka ei ole ollut läsnä oikeudenkäynnissä, on annettava oikeus uuteen oikeudenkäyntiin, joka mahdollistaa (uuden) näytön tarkastelun, tai muuhun tehokkaaseen oikeussuojakeinoon direktiivin (EU) 2016/343 ja siinä säädettyjen edellytysten mukaisesti. Näitä seikkoja sääntelevät kansalliset säännökset

[26] Ks. 3.1 kohta.

eivät yleensä koske ainoastaan lapsia, vaan niitä sovelletaan kaikkiin rikoksesta epäiltyihin ja syytettyihin henkilöihin. Tässä yhteydessä on huomattava, että ainakin kuudessa jäsenvaltiossa[27] direktiivin (EU) 2016/343 asiaankuuluvia säännöksiä eli oikeutta olla läsnä oikeudenkäynnissä koskevaa 8 artiklaa ja oikeutta uuteen oikeudenkäyntiin koskevaa 9 artiklaa ei ole saatettu asianmukaisesti osaksi kansallista lainsäädäntöä. Kyseisiä jäsenvaltioita vastaan on aloitettu rikkomusmenettely.

3.16. Oikeus oikeusapuun (18 artikla)

Rikoksesta epäillyillä tai syytetyillä lapsilla on aikuisten tavoin oikeus direktiivissä (EU) 2016/1919 säädettyyn oikeusapuun. Direktiivin **18 artiklassa** edellytetään kuitenkin lasten osalta nimenomaisesti, että oikeusapua koskevassa kansallisessa lainsäädännössä taataan paitsi kaikille rikoksesta epäillyille ja syytetyille henkilöille annettava oikeus käyttää avustajaa myös direktiivin 6 artiklassa tarkoitetun, avustajan apua koskevan oikeuden tosiasiallinen toteutuminen.

Ongelmat, jotka liittyvät direktiivin (EU) 2016/1919 saattamiseen osaksi kansallista lainsäädäntöä, vaikuttavat myös oikeusavun antamiseen lapsille. Jäsenvaltioiden, jotka ovat saattaneet direktiivin (EU) 2016/1919 virheellisesti osaksi kansallista lainsäädäntöään, katsotaan automaattisesti toimineen samoin myös tämän direktiivin 18 artiklan suhteen, paitsi jos kansallisen lainsäädännön osaksi saattamiseen liittyvä ongelma vaikuttaa vain rikoksesta epäiltyihin tai syytettyihin aikuisiin, sillä oikeusavun antamiseen rikoksesta epäillyille tai syytetyille lapsille sovelletaan eri sääntöjä, jotka ovat direktiivin (EU) 2016/1919 mukaisia. Lähes kaikki jäsenvaltiot ovat saattaneet direktiivin (EU) 2016/1919 4 artiklan 5 kohdassa olevat oikeusavun antamisen ajankohtaa koskevat säännöt virheellisesti osaksi kansallista lainsäädäntöään.[28] Koska kyseiset jäsenvaltiot soveltavat lapsiin samoja oikeusapua koskevia sääntöjä kuin aikuisiin, nämä direktiivin (EU) 2016/1919 kansallisen lainsäädännön osaksi saattamiseen liittyvät ongelmat koskevat myös tätä direktiiviä.

Kuten direktiivin 6 artiklan saattamisesta osaksi kansallista lainsäädäntöä todettiin, kaikissa jäsenvaltioissa ei ole säännöksiä avustajan avun saamisesta eikä oikeusavustajan nimeämisestä direktiivissä säädetystä varhaisimmasta ajankohdasta alkaen. Myös tämä liittyy siihen, että direktiivin soveltamisala on saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä virheellisesti.[29]

Joissakin jäsenvaltioissa lapsen on tietyissä olosuhteissa maksettava takaisin saamansa oikeusapu, vaikka avustajan apu on pakollista. Kuten direktiivin (EU) 2016/1919 täytäntöönpanoa koskevassa kertomuksessa[30] todetaan, puolet jäsenvaltioista on yleensä mahdollistanut oikeusapukulujen perimisen, jos henkilö on tuomittu syylliseksi tai jos rikosoikeudellinen menettely on päättynyt sellaisten seikkojen vuoksi, jotka eivät vapauta

[27] Belgia (INFR(2023)2094), Bulgaria (INFR(2023)2093), Kroatia (INFR(2023)2092), Unkari (INFR(2023)2141), Latvia (INFR(2023)2140), Puola (INFR(2024)2034).

[28] Ks. komission kertomus Euroopan parlamentille ja neuvostolle oikeusavusta rikosoikeudellisissa menettelyissä epäillyille ja syytetyille henkilöille ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä etsityille henkilöille 26 päivänä lokakuuta 2016 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (EU) 2016/1919 täytäntöönpanosta, COM(2023) 44 final.

[29] Ks. 3.1 kohta.

[30] Ks. edellinen alaviite.

henkilöä vastuusta, kuten vanhentumisajan umpeutumisen vuoksi. Joissakin tapauksissa kulut peritään riippumatta kyseisen henkilön taloudellisesta tilanteesta.

3.17. Oikeussuojakeinot (19 artikla)

Perusoikeuskirjan 47 artiklassa vahvistettu oikeus tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin on prosessuaalinen perusoikeus. Direktiivin **19 artiklassa** säädetään sen vuoksi, että lapsella on oltava käytössään kansallisen lainsäädännön mukaiset tehokkaat oikeussuojakeinot, jos hänen direktiivin mukaisia oikeuksiaan loukataan. Se, millaisia kyseiset oikeussuojakeinot ovat, kuuluu menettelyllisen itsemääräämisoikeuden piiriin. Tämä säännös on saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä erittäin hyvin. Kaikissa jäsenvaltioissa on käytettävissä ainakin jonkinlainen oikeussuojakeino, jos lapsen direktiivin mukaisia oikeuksia loukataan.

3.18. Koulutus (20 artikla)

On erittäin tärkeää, että ammattihenkilöt, jotka ovat tekemisissä lasten kanssa rikosoikeudellisissa menettelyissä, saavat tehokasta ja jatkuvaa koulutusta muun muassa lapsen oikeuksista, sopivista kuulustelumenetelmistä, lapsipsykologiasta ja viestinnästä lapsen tarpeisiin mukautetulla kielellä. Näin voidaan varmistaa, että direktiivi pannaan täytäntöön ja sitä sovelletaan sen vaatimusten ja tavoitteiden mukaisesti. Sen vuoksi direktiivin 20 artiklassa säädetään tällaisille keskeisille toimijoille annettavaa koulutusta koskevista vaatimuksista. Jäsenvaltioilla on hyvin erilaisia lähestymistapoja näiden vaatimusten saattamiseen osaksi kansallista lainsäädäntöä.

Artiklan **1 kohdassa** jäsenvaltioiden edellytetään varmistavan, että lainvalvontaviranomaisten sekä vapautensa menettäneiden henkilöiden säilytystilojen työntekijät, jotka käsittelevät lapsia koskevia tapauksia, saavat erityistä koulutusta sellaiselle tasolle asti, jota heidän yhteytensä lapsiin edellyttää. Useissa jäsenvaltioissa ei kuitenkaan ole vakiintuneita koulutusrakenteita eikä niitä koskevia käytännön laadunvalvontamekanismeja, mikä on vaikuttanut osaltaan vaatimusten noudattamiseen liittyviin ongelmiin. Joissakin jäsenvaltioissa koulutusta koskevat direktiivin vaatimukset on saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä vain joko lainvalvontahenkilöstön tai vankeinhoitohenkilöstön osalta. Monissa jäsenvaltioissa koulutukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Huomattavia eroja näyttää olevan myös koulutuksen tarjoamisen tiheydessä. Eräät jäsenvaltiot vahvistivat kysyttäessä, että koulutusta annetaan vain tapauskohtaisesti sisäisen tarvearvioinnin perusteella, kun taas toisissa jäsenvaltioissa koulutusta järjestetään säännöllisesti. Tämän on tuonut esiin myös Euroopan unionin perusoikeusvirasto.[31] Kuullut sidosryhmät huomauttivat lisäksi, että annetun koulutuksen laadussa voi olla puutteita. Artiklan **2 kohdan** mukaan jäsenvaltioiden on ainakin toteutettava asianmukaisia toimenpiteitä varmistaakseen, että tuomareilla ja syyttäjillä, jotka osallistuvat lapsia koskeviin rikosoikeudellisiin menettelyihin, on erityispätevyys tai tosiasiallinen mahdollisuus erityiseen koulutukseen.

Tällaiset asianmukaiset toimenpiteet eivät välttämättä rajoitu lainsäädäntötoimenpiteisiin, ja niissä on joka tapauksessa otettava huomioon tuomioistuinten riippumattomuus ja

[31] Euroopan unionin perusoikeusviraston tutkimus (2022) *Children as suspects or accused persons in criminal proceedings — procedural safeguards*, saatavilla osoitteessa https://fra.europa.eu/de/publication/2022/children-criminal-proceedings.

oikeuslaitoksen järjestäminen eri tavalla eri jäsenvaltioissa sekä tuomareiden ja syyttäjien koulutuksesta vastaavien tahojen, kuten oikeusalan koulutusta antavien riippumattomien kansallisten laitosten, rooli. Useimmat jäsenvaltiot, joissa tuomareiden ja syyttäjien koulutusta koskevista vaatimuksista säädetään laissa, ovat sen vuoksi pitäneet tällaiset säännökset hyvin yleisluonteisina ja viitanneet täydentäviin käytännön täytäntöönpanotoimiin, muun muassa oikeusalan ammattien koulutuksesta ja itsesääntelystä vastaavien riippumattomien tahojen toteuttamiin toimiin.

Jäsenvaltioissa, joissa tuomareiden ja syyttäjien koulutuksesta ei säädetä laissa, on monenlaisia täytäntöönpanorakenteita, jotka perustuvat pääosin käytännön täytäntöönpanotoimiin. Kaksi jäsenvaltiota ilmoitti kysyttäessä, että niiden oikeusjärjestelmässä on erityisiä nuorisotuomioistuimia ja -syyttäjäviranomaisia. Kyseisiin virkoihin voidaan nimittää ainoastaan sellaisia tuomareita ja syyttäjiä, joilla on tuomareita ja syyttäjiä kouluttavien laitosten tarjoaman koulutuksen kautta hankittua erityistietämystä. Lisäksi joissakin jäsenvaltioissa on erikoiskoulutusta tarjoavia oppilaitoksia, mutta näyttää siltä, että koulutusta tarjotaan vapaaehtoisesti ainakin joidenkin oikeusalan ammattilaisten osalta. Tämä ei välttämättä riitä varmistamaan, että kaikki asianomaiset henkilöt todella saavat erityistä koulutusta.

Artiklan **3 kohdan** mukaan jäsenvaltioiden on myös toteutettava asianmukaisia toimenpiteitä, joilla ainakin edistetään erityisen koulutuksen antamista lapsia koskeviin rikosoikeudellisiin menettelyihin osallistuville avustajille, ottaen luonnollisesti huomioon, että oikeudellisten ammattien harjoittajien riippumattomuutta ja avustajien koulutuksesta vastaavien tahojen, kuten kansallisten asianajajaliittojen, roolia on kunnioitettava.

Muutama jäsenvaltio ilmoitti tästä asiasta kysyttäessä, että ne antavat rahoitusta kansallisille asianajajaliitoille helpottaakseen lapsiystävällisen oikeudenkäytön menetelmiä koskevan asianmukaisen koulutuksen järjestämistä avustajille ja/tai vaativat, että avustajat, jotka haluavat tulla merkityksi oikeusavustajien luetteloon, ovat suorittaneet erityisen koulutuksen. Valtaosa jäsenvaltioista ilmoitti kuitenkin, että niiden oikeusjärjestelmässä koulutusta sääntelevät ja antavat yksinomaan kansalliset asianajajaliitot eikä valtio puutu tähän asiaan.

Artiklan **4 kohdan** mukaan jäsenvaltioiden on edistettävä aloitteita, jotka mahdollistavat sen, että lasten tukipalveluja ja korjaavan oikeuden palveluja tarjoavat tahot saavat asianmukaista koulutusta ja noudattavat puolueettomuutta, kunnioitusta ja ammattitaitoa koskevia ammatillisia vaatimuksia. Aloitteita olisi edistettävä jäsenvaltioiden julkisten palvelujen kautta tai rahoittamalla lasten tukijärjestöjä.

Muutamat jäsenvaltiot antoivat kyselyssä tietoa toteutetuista käytännön täytäntöönpanotoimista ja rakenteista, joiden tarkoituksena on helpottaa koulutuksen antamista lasten tukipalveluja ja korjaavan oikeuden palveluja tarjoaville ammattilaisille. Toteutettuja toimenpiteitä ovat muun muassa seuraavat: erityisten oppilaitosten tai koulutusohjelmien perustaminen, rahoituksen antaminen asiaa koskevaa koulutusta ja opastusta tarjoaville kansalaisjärjestöille, kaikkien lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten velvollisuus suorittaa lapsen oikeuksia koskeva peruskurssi osana ammattiin pätevöitymistä sekä tuomarikuntaan kuuluville tarkoitettujen valtion rahoittamien kurssien avaaminen muiden ammattien harjoittajille, erityisesti ehdonalaisvalvojille ja sovittelumenettelyjä ohjaaville ammattihenkilöille.

3.19. Tiedonkeruu (21 artikla)

Tämän direktiivin vaikuttavuuden seuraamiseksi ja arvioimiseksi on tarpeen kerätä olennaista tietoa. Jäsenvaltioiden oli sen vuoksi **21 artiklan** mukaisesti toimitettava komissiolle viimeistään 11. kesäkuuta 2021 saatavilla olevat tiedot, joista ilmenee, miten tässä direktiivissä vahvistetut oikeudet on pantu täytäntöön. Sen jälkeen tällaiset tiedot on toimitettava kolmen vuoden välein.

Johdanto-osan 64 kappaleen mukaisesti jäsenvaltioiden olisi toimitettava muun muassa oikeus- ja lainvalvontaviranomaisten tallentamat tiedot sekä mahdollisuuksien mukaan terveys- ja sosiaalipalvelujen keräämät hallinnolliset tiedot tässä direktiivissä säädettyjen oikeuksien osalta, erityisesti avustajan käyttöönsä saaneiden lasten määrä, toteutettujen yksilöllisten arviointien määrä, kuulusteluista tehtyjen audiovisuaalisten tallenteiden määrä ja vapautensa menettäneiden lasten määrä.

Yli kaksi kolmasosaa jäsenvaltioista on toimittanut tietoja. Toimitetut tiedot ovat kuitenkin harvoin olleet niin kattavia kuin niiden direktiivin mukaan pitäisi olla. Jäsenvaltioiden olisi sen vuoksi mahdollisuuksien mukaan muutettava tiedonkeruukäytäntöjään direktiivin mukaisiksi.

3.20. Kustannukset (22 artikla)

Direktiivissä säädetään lopuksi sellaisten menettelyyn liittyvien lisäkustannusten kohdentamisesta, jotka aiheutuvat 7 artiklassa säädetyn yksilöllistä arviointia koskevan oikeuden, 8 artiklassa säädetyn lääkärintarkastusta koskevan oikeuden ja 9 artiklassa säädetyn kuulustelun tallentamista audiovisuaalisin keinoin koskevan oikeuden soveltamisesta. Direktiivin **22 artiklassa** säädetään, että jäsenvaltioiden on riippumatta siitä, miten menettely päättyy, aina vastattava tällaisista kustannuksista, lukuun ottamatta lääkärintarkastusta koskevan oikeuden soveltamisesta aiheutuvia kustannuksia, jos ne katetaan sairausvakuutuksesta.

Muutamassa jäsenvaltiossa ei kuitenkaan ole nimenomaisesti varmistettu, että valtio vastaa tällaisista kustannuksista. Toisten jäsenvaltioiden kansallisessa lainsäädännössä säädetään puolestaan suoraan, että lapsen on maksettava vähintään puolet kustannuksista joko yleensä tai ainakin tapauksissa, jossa lapsi todetaan syylliseksi. Tämä aiheuttaa lapselle ja viime kädessä lapsen vanhempainvastuunkantajalle tai -kantajille tarpeetonta taloudellista rasitusta kyseisissä jäsenvaltioissa ja merkitsee sitä, että direktiiviä ei ole noudatettu.

3.21. Saattaminen osaksi kansallista lainsäädäntöä (24 artikla)

Direktiivin **24 artiklan 1 kohdassa** velvoitetaan jäsenvaltiot antamaan säädöksiä direktiivin saattamiseksi osaksi kansallista lainsäädäntöä ja ilmoittamaan niistä komissiolle. Siinä säädetään kuitenkin myös, että annetuissa säädöksissä on viitattava direktiiviin tai niihin on liitettävä tällainen viittaus, kun ne julkaistaan virallisesti. Tällaisesta säännöksestä käytetään myös nimitystä ”viittauslauseke”. Sen tarkoituksena on varmistaa, että täytäntöönpanotoimenpiteet julkaistaan asianmukaisella tavalla siten, että henkilöt, joita ne koskevat, tuntevat oikeuksiensa ja velvollisuuksiensa laajuuden unionin oikeuden, sellaisena

kuin se on saatettuna osaksi kansallista lainsäädäntöä, soveltamisalaan kuuluvalla erityisalalla.[32]

Jäsenvaltiot voivat valita vapaasti, miten tällainen viittaus tehdään, kunhan ne toteuttavat erityisen täytäntöönpanotoimenpiteen (*acte positif de transposition*), jossa viitataan nimenomaisesti direktiiviin. Erityisesti olemassa olevan lainsäädännön osalta kyseeseen voisi tulla esimerkiksi jäsenvaltion virallisessa lehdessä julkaistu erityinen säädös, jossa ilmoitetaan selvästi ne olemassa olevat lait, asetukset ja hallinnolliset määräykset, joilla kyseinen jäsenvaltio katsoo saattaneensa direktiivin osaksi kansallista lainsäädäntöään. Lainsäädäntömuutoksia ei näin ollen välttämättä tarvita. Jos direktiiviin viittaamista ei kuitenkaan varmisteta millään tavalla, komissio voi katsoa, että kyseessä olevat toimenpiteet eivät ole täytäntöönpanotoimenpiteitä.

Alun perin vain kolme jäsenvaltiota oli pannut direktiivin viittauslausekkeen kaikilta osin täytäntöön. Useimmat muut jäsenvaltiot ovat noudattaneet tätä vaatimusta vain sellaisten uusien toimenpiteiden osalta, jotka on toteutettu direktiivin saattamiseksi osaksi kansallista lainsäädäntöä, mutta eivät olemassa olevan lainsäädännön osalta, kun taas muutama jäsenvaltio ei ole täyttänyt tätä vaatimusta lainkaan. Viittauslausekkeen puutteellinen täytäntöönpano oli aiheena rikkomusmenettelyissä 22 jäsenvaltiota vastaan.

Jäsenvaltioiden kanssa käytyjen keskustelujen jälkeen komissio ehdotti 30. huhtikuuta 2024 vuoden pituista testivaihetta, jonka aikana viittauslausekkeessa edellytettyjen kansallisten täytäntöönpanotoimenpiteiden virallinen julkaiseminen toteutetaan EUR-Lexin kautta. Testivaiheen lopussa komissio arvioi tuloksia ja jäsenvaltioiden käytäntöjä. Jos tuolloin todetaan, että testivaihe ei ole tuottanut haluttuja tuloksia, komissio varaa itselleen oikeuden käynnistää uudelleen viittauslausekkeista johtuvien velvoitteiden noudattamisen valvonnan. Siihen saakka ei tutkita vireillä olevissa oikeudenkäyntiä edeltävissä menettelyissä esitettyjä valituksia eikä viittauslausekkeiden mukaisten vaatimusten täyttämistä koskevia tiedusteluja (tai niiden tutkimista ei jatketa), jos jäsenvaltiot ovat hyväksyneet hyperlinkkien ja/tai asiakirjojen julkaisemisen suoraan EUR-Lexissä.

Huolimatta siitä, että EUR-Lex-ratkaisulla on selkeitä etuja saavutettavuuden kannalta, jäsenvaltioilla on oikeus olla käyttämättä tätä julkaisumenetelmää, jos ne sitoutuvat viittaamaan direktiiveihin järjestelmällisesti ja suoraan kansallisissa täytäntöönpanotoimenpiteissään tai julkaisemaan asiaa koskevia virallisia kansallisia ilmoituksia sekä sellaisen kansallisen lainsäädännön osalta, joka on annettu ennen kunkin kansallisen lainsäädännön osaksi saatettavan direktiivin hyväksymistä että sen jälkeen.

4. DIREKTIIVIN 6 ARTIKLAN SOVELTAMINEN

Direktiivin 6 artiklan saattamista osaksi kansallista lainsäädäntöä koskevan yleisen arvioinnin lisäksi komissio on sitoutunut raportoimaan myös kyseisen säännöksen soveltamisesta. Kuten tämän kertomuksen johdannossa todettiin, komissio on tätä varten kuullut jäsenvaltioita ja pyytänyt niitä toimittamaan asiaa koskevia tietoja ja tilastoja. Jäsenvaltioita pyydettiin antamaan tietoa seuraavia seikkoja koskevista käytännöistään tai käytännön järjestelyistään:

[32] Yhteisöjen tuomioistuimen tuomio 27.2.2003, komissio v. Belgia, C-415/01, ECLI:EU:C:2003:118, 21 kohta.

a) 4 kohdan a alakohdassa säädetty oikeus tavata avustajaa ennen kuulustelua
b) 4 kohdan a alakohdassa ja 5 kohdassa säädetyt yhteydenpidon luottamuksellisuutta koskevat säännöt
c) 6 kohdassa säädetty oikeasuhteisuuteen perustuva poikkeamismahdollisuus ja 8 kohdassa säädetty väliaikainen poikkeamismahdollisuus
d) 7 kohdassa säädetyt kuulustelun lykkäämistä koskevat säännöt sekä
e) asiaa koskeva oikeuskäytäntö.

Jäsenvaltioilta saatiin seuraavaa palautetta:

Oikeus tavata avustajaa ja neuvotella hänen kanssaan ennen kuulustelua: Kaikki jäsenvaltiot kahta lukuun ottamatta ilmoittivat, ettei niiden lainsäädännössä ole tällaisten neuvottelujen vähimmäis- tai enimmäisaikaa koskevia säännöksiä. Useimmat jäsenvaltiot totesivat, että lapselle ja hänen avustajalleen annetaan käytännössä niin paljon aikaa kuin on kohtuudella tarpeen. Tällaisten neuvottelujen kerrotaan kestävän useimmissa tapauksissa noin 30 minuuttia.

Joissakin jäsenvaltiossa neuvottelujen kesto on kuitenkin lähtökohtaisesti rajattu 30 minuuttiin, ja neuvotteluaikaa voidaan pidentää vain perustellusta pyynnöstä. Järjestelyt, joilla asetetaan tällainen yleinen aikaraja lapsen ja hänen avustajansa väliselle neuvottelulle, eivät sinänsä ole direktiivin vastaisia. Silloin on kuitenkin varmistettava, että neuvotteluajan pidentämistä koskeva pyyntö hyväksytään käytännössä aina, kun se on tarpeen menettelyn oikeudenmukaisuuden turvaamiseksi etenkin, jos lapsi tarvitsee enemmän aikaa avustajansa kanssa esimerkiksi kommunikaatiovaikeuksien vuoksi.

Toimitetuista tiedoista ilmenee myös, että muutamat jäsenvaltiot eivät varmista, että lapsi voi aina tavata avustajansa henkilökohtaisesti tällaista neuvottelua varten. Kyseisissä jäsenvaltioissa neuvotteluja voidaan ainakin joissakin tapauksissa käydä vain puhelimitse. Tällainen käytäntö ei periaatteessa vastaa direktiivissä säädettyä oikeutta tavata avustajaa, sillä tapaaminen tarkoittaa, että avustajan olisi oltava läsnä henkilökohtaisesti. Se, voidaanko käytäntöä tietyissä tapauksissa perustella lapsen edulla, vaatii vielä tarkempaa arviointia.

Artiklan 4 kohdan a alakohdassa ja 5 kohdassa säädettyjen lapsen ja hänen avustajansa yhteydenpidon luottamuksellisuutta koskevien sääntöjen soveltaminen: Kaikki vastanneet jäsenvaltiot ilmoittivat, että lapsen ja hänen avustajansa välisten neuvottelujen luottamuksellisuus varmistetaan aina. Suurin osa ilmoitti, että tätä varten annetaan käyttöön erilliset tilat, jos vapautensa menettänyt lapsi on poliisin säilössä tai tutkintavankeudessa.

Ainakin kaksi jäsenvaltiota näyttää kuitenkin sallivan tällaisten tilojen visuaalisen valvonnan. Vaikka direktiivissä ei nimenomaisesti suljeta pois tällaista käytäntöä, se saattaa herättää huolta, jos lapsen ja hänen avustajansa neuvottelun aikana tarkastelemat salassa pidettävät asiakirjat tai muu aineisto ovat neuvottelua seuraavan henkilön tai henkilöiden selvästi nähtävissä.

Artiklan 6 ja 8 kohdassa säädettyjen poikkeamismahdollisuuksien soveltaminen: Muutamat vastanneet jäsenvaltiot ilmoittivat, että niiden oikeusjärjestelmässä ei ole säädetty tällaisesta poikkeamismahdollisuudesta. Jäsenvaltiot, joiden mukaan sellaisesta on säädetty, ilmoittivat, ettei saatavilla ole tietoa niiden tapausten määrästä, joissa poikkeamismahdollisuutta on sovellettu, tai eivät toimittaneet minkäänlaisia lukuja. Yksi

jäsenvaltio ilmoitti, että sen oikeusjärjestelmässä on poikkeamismahdollisuus mutta sitä ei ole vielä sovellettu.

Jäsenvaltioita pyydettiin myös ilmoittamaan, minkä kansallisen viranomaisen vastuulla on tehdä 6 kohdassa vaadittu arviointi, jonka avulla voidaan varmistaa, onko poikkeaminen avustajan apua koskevista direktiivin vaatimuksista oikeasuhteista ja sopusoinnussa lapsen oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan oikeuden ja puolustusta koskevien oikeuksien tehokkaan käytön kanssa. Useimmat jäsenvaltiot vastasivat, että arvioinnista vastaa viranomainen, jonka on määrä suorittaa kuulustelu tai muu tutkintatoimi (yleensä poliisi), tai viranomainen, jolla on kyseiseen aikaan yleisvastuu menettelystä (yleensä syyttäjä tai tutkintatuomari oikeudenkäyntiä edeltävässä vaiheessa sen mukaan, mikä oikeusjärjestelmä on kyseessä). Muutamassa jäsenvaltiossa kyseisen arvioinnin tekee aina oikeusviranomainen.

Epäselväksi kuitenkin jää, onko päätös poikkeuksen soveltamisesta annettava kaikissa tapauksissa, joissa arvioinnista vastaa lainvalvontaviranomainen, vielä syyttäjän tai tutkintatuomarin hyväksyttäväksi, tapauksen mukaan, tai saatetaanko se oikeudelliseen uudelleentarkasteluun oikeudenkäyntivaiheessa. Tämä olisi tärkeää tehokkaan oikeussuojakeinon varmistamiseksi ja parhaassa tapauksessa myös poikkeamismahdollisuuden mahdollisen väärinkäytön estämiseksi.

Kysymykseen **8 kohdassa** säädetyn väliaikaisen poikkeamismahdollisuuden soveltamisesta saatiin olennaisin osin samat vastaukset. Tietoja siitä, kuinka usein tätä mahdollisuutta sovelletaan, ei saatu, ja epäselväksi jää, saatetaanko poikkeamismahdollisuuden soveltamista koskeva lainvalvontaviranomaisen päätös aina oikeudelliseen uudelleentarkasteluun.

Artiklan 7 kohdassa säädettyjen kuulustelun lykkäämistä koskevien sääntöjen soveltaminen: Lähes puolet jäsenvaltioista antoi tietoa siitä, miten 6 artiklan 7 kohdassa olevaa ”kohtuullisen ajan” käsitettä tulkitaan niiden oikeusjärjestelmässä.

Useimmissa jäsenvaltioissa tätä käsitettä ei määritellä kansallisessa lainsäädännössä nimenomaisesti, vaan toimivaltaiset viranomaiset saavat pikemminkin tulkita sitä tapauskohtaisesti ottaen huomioon kunkin tapauksen olosuhteet, erityisesti sen, onko lapsi menettänyt vapautensa.

Muutama jäsenvaltio ilmoitti kuitenkin täsmällisen ajan, jonka kuluessa lapsen valitseman avustajan on saavuttava paikalle. Aika vaihtelee yhdestä tunnista kolmeen päivään (tapauksissa, joissa lapsi ei ole menettänyt vapauttaan eikä viivästyksen odoteta vaarantavan tutkintaa).

Kuten direktiivin 6 artiklan 7 kohdan kansallisen lainsäädännön osaksi saattamista käsiteltäessä todettiin, direktiivissä ei määritellä ”kohtuullisen ajan” käsitettä. Komissio katsoo kuitenkin, että sen olisi tulkittava tarkoittavan samaa kuin ”niin kauan kuin avustajan saaminen paikalle kestää”. Tämä merkitsee, että jos kyse on selvästi liiallisesta tai kohtuuttomasta viivästymisestä, jäsenvaltiot saavat nimetä toisen, päivystävän avustajan kyseisen toimen ajaksi.

Kansallinen oikeuskäytäntö, jossa on käsitelty 6 artiklan mukaisten lapsen oikeuksien loukkaamista, erityisesti 6 ja 8 kohdassa säädettyjen poikkeamismahdollisuuksien soveltamisen osalta: Jäsenvaltiot ilmoittivat, ettei niiden tiedossa ole tällaisia tapauksia ja/tai ne eivät pidä asiaa koskevia tilastoja. Komissio ei ole sen vuoksi kyennyt arvioimaan, miltä

osin 6 artiklan vaatimusten noudattamisessa on käytännössä voinut tulla esiin ongelmia ja kuinka usein näin on tapahtunut.

5. PÄÄTELMÄT

Direktiivin tavoitteena on vahvistaa ja täydentää kattavasti rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevia menettelytakeita rikosoikeudellisissa menettelyissä, jotta voidaan varmistaa, että lapsilla on aito ja tosiasiallinen mahdollisuus ymmärtää ja seurata täysin heitä koskevia menettelyjä sekä käyttää oikeuttaan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Direktiivi onkin edistänyt merkittävästi pyrkimyksiä varmistaa kaikkialla EU:ssa yhdenvertainen oikeussuojan saatavuus yhdelle haavoittuvimmista epäiltyjen ja syytettyjen ryhmistä. Sen mahdollisia myönteisiä vaikutuksia ovat paitsi jäsenvaltioiden toistensa oikeusjärjestelmiä kohtaan tunteman keskinäisen luottamuksen lujittuminen myös uusintarikollisuuden ehkäisy sekä lasten sosiaalisen kuntoutuksen ja yhteiskuntaan takaisin sopeutumisen edistäminen.

Tämä kertomus osoittaa kuitenkin, että joissakin jäsenvaltioissa on yhä direktiivin keskeisten säännösten noudattamiseen liittyviä ongelmia. Ne koskevat erityisesti direktiivin kansallisten täytäntöönpanotoimenpiteiden soveltamisalaa ja direktiivin keskeisten aineellisten säännösten (muun muassa tiedonsaantioikeutta, avustajan apua, oikeutta yksilölliseen arviointiin sekä vapaudenmenetyksen määräämistä ja kohtelua vapaudenmenetyksen yhteydessä koskevien säännösten) saattamista osaksi kansallista lainsäädäntöä. Tätä kertomusta varten kerättyjen tietojen perusteella näyttää siltä, että myös direktiivin 6 artiklan soveltamiseen liittyy ongelmia, jotka koskevat erityisesti säännöksiä kuulustelun lykkäämisestä sekä oikeudesta tavata avustajaa ja neuvotella hänen kanssaan ennen kuulustelua.

Komissio aikoo ensisijaisesti jatkaa aloitettuja rikkomusmenettelyjä, jotka koskevat direktiivin puutteellista saattamista osaksi kansallista lainsäädäntöä, sekä arvioida edelleen, miten jäsenvaltiot ovat noudattaneet direktiiviä. Tarvittaessa komissio ryhtyy kaikkiin tarvittaviin toimiin varmistaakseen direktiivin säännösten noudattamisen koko EU:ssa.